

Προπτυχιακή Εργασία

Ψαραδάκη Μαρία-Ευαγγελία

Η δια του Τύπου Κριτική και η Οριοθέτηση της

1. Εισαγωγή

Ο Μαρξ έγραψε κάποτε πως όποιος ελέγχει τα μέσα παραγωγής, ελέγχει τον τρόπο με τον οποίο συγκροτείται η ίδια η κοινωνία. Δεν είναι υπερβολή να λεχθεί πως κάτι ανάλογο φαίνεται πως ισχύει στην εποχή μας για τον τύπο και τα μέσα μαζικής επικοινωνίας γενικότερα. Αυτά εξελίσσονται σήμερα ως η ισχυρότερη βιομηχανία, ενσωματώνοντας και αξιοποιώντας τις τεχνολογίες αιχμής και ξεπερνώντας με ραγδαία ταχύτητα τους παραδοσιακούς κλάδους και τις πηγές πλούτου και ισχύος. 1

Καταρχήν, έχει σημασία να οριστεί η έννοια του τύπου και οι διακρίσεις αυτού, ώστε να γίνει κατανοητό τι περιλαμβάνει ο όρος αυτός. Στη συνέχεια παρουσιάζεται η ελευθερία του τύπου. Μια ελευθερία που δεν ήταν πάντα αυτονόητη η κατοχύρωση της. Μέσα από μία σύντομη αναδρομή στην εξέλιξη και στην κατοχύρωση αυτής σε νομικά κείμενα, μπορεί κάποιος ν' αντιληφθεί την πορεία των ανθρώπων και την εξέλιξη του τρόπου και της ποιότητας ζωής αυτών.

Η ελευθερία της έκφρασης, δηλαδή η δυνατότητα του καθενός να εκφράζεται όπως θέλει, είναι ένα δικαίωμα συνταγματικά κατοχυρωμένο που αποτελεί μια έκφανση της ελευθερίας του τύπου. Παράτιθενται γι' αυτό εν συντομία λίγα λόγια για το περιεχόμενο, τις διακρίσεις και την κατοχύρωση του.

Στη συνέχεια ακολουθεί η παράθεση της ουσίας του θέματος μας, η δια του τύπου κριτική. Ποια είναι τα φαινόμενα της εποχής, πως γίνεται η χρήση του τύπου σήμερα και διατυπώνεται ο προβληματισμός που θα αναλυθεί παρακάτω.

Στο έκτο κεφάλαιο αναλύεται η σχέση του τύπου με την προσωπικότητα. Πως εμφανίζεται η επαφή αυτών των δύο έννομων αγαθών στη σημερινή εποχή, συγκρούονται ή συμβιώνουν αρμονικά; Πότε η ελευθερία του τύπου αποτελεί περιορισμό για το δικαίωμα της προσωπικότητας; Ποια είναι τα δικαιώματα των δημοσιογράφων απέναντι στην προσωπικότητα των πολιτών και τι λέει ο κώδικας δεοντολογίας της Ε.Σ.Η.Ε.Α.; Απ' την άλλη, πότε το δικαίωμα επί της προσωπικότητας περιορίζει την ελευθερία του τύπου; Τι είναι ακριβώς το δικαίωμα αυτό και πότε υπάρχει παράνομη προσβολή του; Τέλος, ποια είναι τα μέσα άμυνας απέναντι σε τέτοιου είδους προσβολές;

Το θέμα της δια του τύπου κριτικής και της οριοθέτησής του, είναι ένα θέμα επίκαιρο, στο οποίο μπορούν να διατυπωθούν πολλά αντιτιθέμενα επιχειρήματα και να συγκρουστούν τα εκατέρωθεν συμφέροντα. Αυτό που απομένει στους νομικούς είναι να θέσουν τα όρια άσκησης των δυο δικαιωμάτων και αυτό θα επιχειρηθεί να γίνει σ' αυτήν την παρουσίαση.

2. Ο Τύπος και η έννοιά του.

α. Υποκειμενική και αντικειμενική έννοια του τύπου 1α

Τύπος με την υποκειμενική έννοια είναι το υποκείμενο (ή και κατ' επέκταση η μέθοδος) της παραγωγής εντύπων. Μ' αυτή την έννοια τύπος είναι η εφημερίδα, το περιοδικό κ.ο.κ. Μ' αυτή την έννοια χρησιμοποιεί το Σύνταγμα τον όρο τύπος στο α.14 παρ. 2, όταν ορίζει ότι ο τύπος είναι ελεύθερος. Τύπος με την αντικειμενική έννοια είναι το προϊόν του τύπου με υποκειμενική έννοια. Με την έννοια αυτή ο τύπος ταυτίζεται με το έντυπο, είναι δηλαδή το φύλλο της εφημερίδας, το τεύχος του περιοδικού κλπ. Το Σύνταγμα χρησιμοποιεί τον όρο τύπος με την αντικειμενική του έννοια στο α.14 παρ.1, όπου ο τύπος γίνεται αντιληπτός ως μέσο έκφρασης στοχασμών. Στην αντικειμενική αυτή έννοια προσιδιάζει το αρχικό περιεχόμενο της λέξης. Η λέξη "τύπος", σημαίνει την πράξη, το αποτέλεσμα του ρήματος τύπτω, κτυπάω. Τύπος γενικότερα σημαίνει το αποτύπωμα που αφήνει κάποιο κτύπημα και κατ' επέκταση το αποτύπωμα κάποιας εικόνας ή γράμματος ή παράστασης. Τύπος γενικότερα είναι το αποτύπωμα, το ίχνος.

β. Τύπος υπό ευρεία έννοια. Ορισμός και περιεχόμενο

Τύπος υπό ευρεία έννοια, σύμφωνα με τον επικρατέστερο ορισμό² είναι κάθε προϊόν μηχανικού ή χημικού, ή φυσικοχημικού μέσου που είναι ικανό για την παραγωγή μεγάλου αριθμού ομοίων κειμένων, εικόνων, παραστάσεων ή συμβόλων πάνω σε χαρτί ή άλλη ύλη. Ανάλογος ορισμός περιέχεται και στο α.1 του α. ν. 1092/1938 "περί τύπου"³.

Απ' αυτούς τους ορισμούς δεν διαφέρουν ουσιαστικά και οι παρεχόμενοι από άλλες νομοθεσίες όπως για παράδειγμα απ' την ιταλική ή την γερμανική⁴.

Από τον ορισμό του τύπου υπό ευρεία έννοια μπορούν ν' αντληθούν τα στοιχεία που τον χαρακτηρίζουν⁵:

i) Κατ' αρχήν, τύπος είναι το υλικό αντικείμενο, το προϊόν ενώ αδιάφορη παραμένει η ύλη του προϊόντος. Έτσι, τύπο αποτελεί ότι αποτυπώνεται σε χαρτί, σε δέρμα, σε πλαστικό, σε ξύλο, σε μέταλλο, δηλαδή σε οποιαδήποτε ύλη.

ii) Ο τύπος ως υλικό αντικείμενο πρέπει να' χει παραχθεί από μέσο μαζικής παραγωγής, αδιάφορο απ' τον αριθμό των τελικά παραχθέντων προϊόντων. Έχει δηλαδή σημασία η προέλευση του υλικού αντικειμένου από μέσο το οποίο έχει ικανότητα παραγωγής μεγάλου αριθμού ομοίων αντιτύπων. Αν όμως έχουμε όμοια αντίτυπα που δεν παρήχθησαν από μέσο μαζικής παραγωγής, αυτά δεν συνιστούν τύπο ακόμα κι αν παρήχθησαν σε μεγάλο αριθμό. Έντυπα δεν αποτελούν ούτε τα χειρόγραφα γιατί δεν χρησιμοποιείται στην παραγωγή τους μηχανικό, χημικό ή φυσικοχημικό μέσο. Το ίδιο υποστηρίζει η κρατούσα άποψη για τα γραφομηχανημένα κείμενα -παρ' ότι για την παραγωγή αυτών χρησιμοποιείται μηχανικό μέσο, γιατί αυτό δεν

είναι ικανό να παράγει σε μεγάλους αριθμούς όμοιας παραγωγής . Τέλος , τύπο δεν αποτελεί το πρωτότυπο , αποτελεί όμως το φωτοαντίγραφο .

iii) Χαρακτηριστικό του τύπου δεν είναι ο τεχνικός τρόπος αναπαραγωγής αλλά μόνο η δυνατότητα μαζικής αναπαραγωγής . Ενδιαφέρει δηλαδή πρωταρχικά η δυνατότητα διάδοσης σ' ευρύτερο κύκλο προσώπων χωρίς να ' ναι απαραίτητο να πρόκειται γι' αόριστο αριθμό προσώπων . Δευτερεύουσα σημασία έχει η μέθοδος εκτύπωσης . Αποκλείονται έτσι απ' την προστασία του α. 14 οι εφημερίδες τοίχου , οι χειρόγραφες αλλά σε μεγάλο αριθμό αναπαραγόμενες εφημερίδες , οι προκηρύξεις , οι ανακοινώσεις κ. λ. π . , όπως και η εις τους τοίχους αναγραφή λέξεων , φράσεων , παραστάσεων ή συμβόλων 7.

iv) Αδιάφορη είναι επίσης η μορφή του περιεχομένου του εντύπου . Αυτό μπορεί να απεικονίζει κείμενο , φωτογραφίες ή παραστάσεις . Πρέπει όμως το περιεχόμενο αυτού να γίνεται άμεσα αντιληπτό με την αίσθηση της όρασης . Άρα δεν αποτελούν τύπο οι φωνογραφικές πλάκες και οι κασέτες μαγνητοφώνων γιατί πρόκειται για αναμετάδοση ήχων . Άλλωστε σύμφωνα με το α.15 παρ. 1 του Συντάγματος " οι προστατευτικές για τον τύπο διατάξεις δεν εφαρμόζονται στον κινηματογράφο, τη φωτογραφία , τη ραδιοφωνία , την τηλεόραση και κάθε άλλο παρεμφερές μέσο μετάδοσης λόγου ή παράστασης " .

v) Τέλος , απαιτείται το υλικό προϊόν να περιέχει κάποιο μήνυμα του οποίου επιδιώκεται η διάδοση . Αλλιώς δεν μπορεί ν' αποτελεί τύπο . Στο α.14 του Συντάγματος μάλιστα προστατεύεται το έντυπο το οποίο περιέχει έκφραση γνώμης και όχι κάθε έντυπο . Άρα τύπο δεν αποτελούν άλλες διακοσμητικές παραστάσεις .

Έτσι λοιπόν σύμφωνα με τον ορισμό του τύπου υπό ευρεία έννοια , υπάγονται σ' αυτόν όχι μόνο οι εφημερίδες και τα περιοδικά , αλλά και τα βιβλία , τα φυλλάδια , οι φωτογραφίες , τα μετάλλια , τα μουσικά κείμενα (που αναπαράγονται με μηχανικό , χημικό ή φυσικοχημικό μέσο) και οι φωτογραφικές πλάκες , αν και αυτές δεν προστατεύονται απ ' το α. 14 γιατί υπάρχει ειδική διάταξη του νόμου α. 15 παρ. 1 του Συντάγματος⁹ .

γ. Τύπος υπό στενή έννοια

Τύπο με τη στενή έννοια του όρου αποτελεί η τυπογραφία , η δημοσιογραφία στο σύνολό της , το σύνολο των εκδιδόμενων βιβλίων , εφημερίδων αλλά και τα κάθε φύσης περιοδικά¹⁰ (πολιτικά , επιστημονικά κλη).

Ιδιαίτερη θέση μεταξύ των εντύπων κατέχουν οι εφημερίδες¹¹ .

Ο όρος τύπος με μια ακόμη στενότερη έννοια σημαίνει τον δημοσιογραφικό (και κυρίως αλλά όχι μόνον τον ημερήσιο) τύπο .

3. Η ελευθερία του τύπου

α. Ως μορφή της ελευθερίας πνευματικής κίνησης¹²

Ελευθερία της πνευματικής κίνησης είναι η ελευθερία πνευματικής εκδήλωσης του ατόμου , που μπορεί να πραγματοποιηθεί με διάφορες μορφές . Ο όρος , εξ' άλλου , " ελευθερία της πνευματικής κίνησης " είναι περισσότερο σωστός από τους όρους " ελευθερία της σκέψης " ή " ελευθερία του στοχασμού " που χρησιμοποιούνται αντί γι' αυτόν . Και τούτο επειδή η σκέψη , ο στοχασμός του ανθρώπου είναι αντικειμενικά αδύνατο να περιοριστεί με υλικά μέσα . Σ' έλεγχο ή περιορισμούς μπορεί να υποβληθεί μόνο η εξωτερική των σκέψεων , η εκδήλωσή τους με κάθε μέσο στον εξωτερικό κόσμο .

Η εξωτερική αυτή αποτελεί την πνευματική κίνηση του ατόμου , που την ελευθερία της αναγνώρισαν πανηγυρικά η Γαλλική επανάσταση με το α. 1 της Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη του 1789, στο οποίο αναφέρεται ότι " η ελεύθερη διάδοση των σκέψεων και των ιδεών είναι ένα από τα πολυτιμότερα δικαιώματα του ανθρώπου " . Στη συνέχεια την αρχή της ελευθερίας της πνευματικής κίνησης διακήρυξαν τα περισσότερα Συντάγματα του 19ου αιώνα και φρόντισαν για την κατοχύρωση των διαφόρων μορφών της και ιδίως της ελευθερίας του τύπου , που χάρη στην επίδρασή του (του τύπου) στη διαμόρφωση της πολιτικής και κοινωνικής ζωής , έχει χαρακτηριστεί ότι αποτελεί την " τέταρτη λειτουργία " του Κράτους . Η αρχή της ελευθερίας πνευματικής κίνησης διακηρύσσεται με το α. 14 παρ. 1 του Συντάγματος , που όπως και τα παλαιότερα Συντάγματα , ορίζει ότι " καθένας μπορεί να εκφράζει και να διαδίδει προφορικά , γραπτά και δια του τύπου τους στοχασμούς του τηρώντας τους νόμους του Κράτους " . Οι μερικότερες , εξ' άλλου μορφές της ελευθερίας πνευματικής κίνησης - που προστατεύει το Σύνταγμα - είναι : α) η ελευθερία του τύπου (α. 14 και 15) , β) το απόρρητο των μέσων ανταπόκρισης (α.19) , γ) η θρησκευτική ελευθερία (α. 13) , δ) η ελευθερία της εκπαίδευσης (α. 16) , ε) η ελευθερία της συνάθροισης ή του συνεταιρισμού (α. 12) και ζ) το δικαίωμα της αναφοράς στις αρχές (α.10) .

β. Η εξέλιξη της ελευθερίας του τύπου και η σημασία της ¹³

Η ελευθερία του τύπου ολοκληρώθηκε πριν από τριακόσια περίπου χρόνια στην Αγγλία και διακηρύχθηκε στο τέλος του 18ου αιώνα απ' την Αμερικανική κι έπειτα απ' την Γαλλική επανάσταση .

Αποτελεί και σήμερα ένα θέμα επίκαιρο , γεγονός που οφείλεται σε πολλούς λόγους . Κατ' αρχήν δεν αποτελεί ολοκληρωμένη ελευθερία στο 1/3 περίπου των σημερινών κρατών αλλά και σε πολλά άλλα είναι αρκετά περιορισμένη . Επίσης , ο τύπος δίνει πρωταρχική σημασία και δημοσιότητα στα προβλήματα της ελευθερίας του¹⁴ . Όμως ο σπουδαιότερος λόγος της αμείωτης επικαιρότητας της ελευθερίας του τύπου είναι η κεντρική της σημασία για την ελευθερία εν γένει και τη δημοκρατία .

Ο Sir William Blackstone (1768 - 1848) έγραφε ήδη στον 18ο αιώνα ότι " η ελευθερία του τύπου είναι πραγματικά ουσιώδης για την φύση ενός ελεύθερου κράτους "¹⁵ και ο Chateaubriand (1748-1836) τόνιζε στις αρχές του επομένου αιώνα ότι χωρίς την ελευθερία του τύπου , " το σύνταγμα δεν είναι παρά ένα παιχνίδι " , διότι " δεν υπάρχει συνταγματική ελευθερία χωρίς ελευθερία τύπου"¹⁶ .

Από τότε ο τύπος εξελίχθηκε σε τεράστιο βαθμό . Στις αρχές του περασμένου αιώνα γραφόταν ένα απλό και ταπεινό δισέλιδο ή και τετρασέλιδο , που μοιραζόταν σε μερικές εκατοντάδες ανθρώπους από λίγους ιδεολόγους ή σκανδαλοθήρες . Ήταν δηλαδή ως επιχείρηση ασήμαντη και κάτι το ανασφαλές . Όμως σήμερα έχει αντικατασταθεί από τεράστια συγκροτήματα τύπου που απασχολούν χιλιάδες ανθρώπους , με κύκλο εργασιών που ανέρχεται σε δισεκατομμύρια και αποτελεί τον επιούσιο άρτο των μεγάλων μαζών . Άλλωστε σήμερα όλοι διαβάζουν εφημερίδες και μάλιστα πολλοί διαβάζουν μόνο εφημερίδες . Ο τύπος έχει πια υποστεί βαθιές οικονομικές , τεχνικές αλλά και ιδεολογικές μεταμορφώσεις . Ο κύκλος των αναγνωστών του άλλαξε ποιοτικά και ποσοτικά . Άλλωστε σήμερα , η τηλεόραση και η ραδιοφωνία αποτελούν μέσα μαζικής επικοινωνίας με τεράστιες διαστάσεις για τη φιλελεύθερη δημοκρατία της οποίας έγιναν *conditio sine qua non* ¹⁷ .

Ιστορικά , ελευθερία του τύπου σημαίνει κυρίως την ελευθερία του πολιτικού τύπου απ' τη λογοκρισία και την προηγούμενη διοικητική άδεια . Στη σύνδεση αυτή του τύπου με την πολιτική γίνεται σαφής η μετάβαση απ' το φιλελεύθερο - ατομικό δικαίωμα (*status libertatis*) στο δημοκρατικό - πολιτικό δικαίωμα του πολίτη (*status activus*) . Παράλληλα με το ατομικό δικαίωμα της ελευθερίας του τύπου αναπτύχθηκε μία " θεσμική εγγύηση " δηλαδή συνταγματική κατοχύρωση ενός θεσμού (εν προκειμένω του τύπου) όχι για χάρη των συγκεκριμένων σε δεδομένο χρόνο φορέων του , αλλά ανεξάρτητα απ' αυτούς και εν όψει της αποστολής και των σκοπών ενός θεσμού , που αποτελεί συνταγματικά προστατευόμενο δημόσιο συμφέρον .

Πραγματοποιήθηκε έτσι μία δεύτερη μετατόπιση του κέντρου βάρους : απ' το ατομικό δικαίωμα στη θεσμική εγγύηση , που ισχύει παράλληλα .

Πρέπει να τονισθεί ότι το ατομικό δικαίωμα και η θεσμική εγγύηση έχουν διαφορετικό περιεχόμενο : Το ατομικό δικαίωμα δεν είναι απεριόριστο , είναι όμως στην ουσία του απαλλαγμένο από νομικά καθήκοντα . Η θεσμική εγγύηση αντίθετα , συσχετίζεται με καθήκοντα και κατευθύνεται προς ορισμένους σκοπούς .

Ο τύπος συχνά χαρακτηρίζεται ως όργανο και φορέας της κοινής γνώμης . Επίσης χαρακτηρίζεται ως " δημόσιο λειτουργήμα " , " δημόσια αποστολή " , " τέταρτη εξουσία "¹⁸ και γράφεται με κεφαλαίο Τ ως Τύπος .

Υπέρμαχοι και αντίπαλοι της ελευθερίας του τύπου συμφωνούν στους χαρακτηρισμούς αυτούς όμως οι όροι αυτοί έχουν μόνο πολιτική και κοινωνιολογική σημασία και καμία νομική σπουδαιότητα .

i. Κατοχύρωση στην Ελλάδα 19

Η ελευθερία του τύπου διακηρύχθηκε για πρώτη φορά στην Ελλάδα ήδη στο συνταγματικό σχέδιο του Ρήγα Βελεστινλή και με το άρθρο η' του Συντάγματος του Άστρους του 1823 . Το α. 26 του Συντάγματος της Τροιζήνας του 1827 προσέθεσε τη ρητή απαγόρευση της λογοκρισίας (" προεξέτασης ") και αντικατέστησε τις " κοινώς αποδεδειγμένες αρχές της ηθικής " με την " σεμνότητα " . Το α. 10 του Συντάγματος του 1844 ακολούθησε βασικά το υπόδειγμα του α. 18 του Βελγικού Συντάγματος του 1831 , απαγορεύοντας ρητώς και τη εγγυοδοσία .

Το Σύνταγμα του 1864 κατοχύρωσε πληρέστερα την ελευθερία του τύπου , απαγορεύοντας τη λογοκρισία και κάθε προληπτικό μέτρο , περιορίζοντας παράλληλα και τις περιπτώσεις επιτρεπόμενης κατάσχεσης εντύπων περιβάλλοντάς τις μ' εγγυήσεις .²⁰ Με την αναθεώρηση του 1911 προστέθηκε η απαγόρευση δημοσίευσης ειδήσεων που ανάγονται σε στρατιωτικές κινήσεις ή έργα οχύρωσης και καθιερώθηκε η αλληλέγγυη αστική ευθύνη του εκδότη εφημερίδας και του συγγραφέα επιλήψιμου δημοσιεύματος αναφερομένους τον ιδιωτικό βίο . Το Σύνταγμα του 1927 (α. 16) επανέλαβε αυτή τη διάταξη προσθέτοντας στις δυνατότητες περιορισμών τη λήψη μέτρων " προς καταπολέμησην της προσβαλλούσης τα δημόσια ήθη φιλολογίας " και όρισε ότι " τα αδικήματα του τύπου δε θεωρούνται ως επ' αυτοφώρω " .

Το Σύνταγμα του 1952 (α.14) επέτρεπε την κατ' εξαίρεση κατάσχεση εντύπων σε περισσότερες περιπτώσεις και πρόβλεψε για πρώτη φορά τη δικαστική παύση εφημερίδας , την απαγόρευση άσκησης του δημοσιογραφικού επαγγέλματος αλλά και την επανόρθωση ανακριβών δημοσιευμάτων . Όρισε επίσης ότι τα αδικήματα του τύπου είναι αυτόφωρα . Έχει διατυπωθεί ορθά η άποψη ότι το Σύνταγμα του 1952 " χαρακτηρίζεται από πνεύμα δυσπιστίας προς τον τύπο , επηρεασθέν προφανώς εκ των γεγονότων της εποχής κατά την οποία κατηρτίζετο " .²¹

Λόγω των ιστορικών γεγονότων που ακολούθησαν η περίοδος ως το 1974 χαρακτηρίστηκε από ανελευθερία του τύπου .

Το ισχύσαν Σύνταγμα του 1975 διατήρησε μια διατύπωση διστακτική και περιοριστική , όπως αυτή του Συντάγματος του 1952 . Δεν επανέλαβε τη δυνατότητα προς λήψη ιδιαίτερων κατασταλτικών μέτρων δια νόμου "προς καταπολέμησην της επικινδύνου εις το ήθος της νεότητος φιλολογίας". Προσέθεσε όμως , μια διάταξη που θα μπορούσε ν' αποδειχθεί επικίνδυνη για την ελευθερία του τύπου: εξουσιοδότηση προς τον νομοθέτη να ορίσει τις προϋποθέσεις και τα προσόντα άσκησης του δημοσιογραφικού επαγγέλματος . Ακόμα προβλέφθηκε δυνατότητα του νομοθέτη " να προσδιορίσει ότι τα μέσα χρηματοδότησης εφημερίδων και περιοδικών , δέον να καθίστανται γνωστά" .

Η διάκριση μεταξύ του ατομικού δικαιώματος "εκφράζεσθαι δια του τύπου " και της θεσμικής εγγύησης της ελευθερίας του τύπου θεμελιώνεται και στο α. 14 παρ. 1,2 του Συντάγματος του 1975 , όπως και στα προγενέστερα Συντάγματα . Η παρ. 1 αναφέρεται στο ατομικό δικαίωμα , ενώ η παρ. 2 εδ. δ. στη θεσμική εγγύηση . Σ' αυτές τις " ενεργητικά " διατυπωμένες διατάξεις αντιστοιχεί το " παθητικό " δικαίωμα του ατόμου

και του πολίτη να προμηθεύεται και να διαβάζει ελεύθερα τον τύπο.
Σε μεταγενέστερο κεφάλαιο γίνεται παρουσίαση του ισχύοντος α. 14 μετά την αναθεώρηση του 2001 και συσχέτιση του με το ισχύσαν.

ii. Κατοχύρωση στην αλλοδαπή²²

Η πρώτη χώρα που απέκτησε πλήρη ελευθερία του τύπου ήταν η Αγγλία, πριν τρεις αιώνες.²³ Αυτό συνέβη γιατί επικράτησε εκεί στο τέλος του 18ου αιώνα, η άποψη ότι το κράτος δεν καθοδηγεί την κοινή γνώμη, ούτε λογοκρίνει εκ των προτέρων τον τύπο, αλλά απλά τιμωρεί εκ των υστέρων τυχόν δυσφημιστικές εκδηλώσεις ή αποκαλύψεις κρατικών απορρήτων.

Στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής στις 12 Ιουνίου 1776 διακηρύχθηκε στην πολιτεία της Βιργίνιας το Bill of Rights ότι ο τύπος είναι " one of the great bulwarks of the liberty ". Το 1791 περιέχεται στην πρώτη τροποποίηση 24 του ομοσπονδιακού Συντάγματος, γενική απαγόρευση των νόμων που περιορίζουν την ελευθερία του λόγου ή του τύπου. 25 Μάλιστα, είναι αξιοσημείωτο ότι ο τύπος στις Η. Π. Α. παραμένει και σήμερα πιο ελεύθερος απ' ό,τι στις περισσότερες χώρες.

Ενώ λοιπόν στην Αγγλία και στις Η.Π. Α. είχε καθιερωθεί η ελευθερία του τύπου, στη Γαλλία το κράτος εξακολουθούσε να μεριμνά για την καθοδήγηση της κοινής γνώμης και του έντυπου λόγου. Η ελευθερία του τύπου καθιερώθηκε μόλις στα τέλη του 19ου αιώνα πάλι όμως όχι πλήρως. Αυτό εξηγεί και το ότι τα έργα της γαλλικής διανόησης του 18ου αιώνα δημοσιεύθηκαν σ' άλλες χώρες κι όχι στη Γαλλία (όπως π. χ. έργα του Montesquieu, του Voltaire ή του Rousseau).

Στη Γερμανία πάλι, μόνιμα αποτελέσματα επήλθαν με τη διακήρυξη της ελευθερίας του τύπου απ' την επανάσταση του 1848. Αυτά κατοχυρώθηκαν με τον νόμο περί τύπου του 1874.²⁶ Μετά από διάφορες ιστορικές και νομοθετικές εξελίξεις κατοχυρώθηκε ρητά στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας η ελευθερία του τύπου στο Σύνταγμα του 1949.²⁷ Με την ένωση του 1990 επεκτάθηκε και στην Ανατολική Γερμανία.

Το α. 18 του βελγικού Συντάγματος του 1831 αποτέλεσε πρότυπο για πολλές μεταγενέστερες διατάξεις, όπως φυσικά και για το α. 10 του ελληνικού Συντάγματος του 1844.

Σήμερα σ' όλες τις χώρες του δυτικού κόσμου είναι κατοχυρωμένη η ελευθερία του τύπου. Το ίδιο συμβαίνει και σε κάποιες χώρες του " τρίτου κόσμου ". Σ' άλλες χώρες η ελευθερία του τύπου είναι περιορισμένη, ενώ σε κάποιες είναι ακόμη ανύπαρκτη. Επίσης δεν υπάρχει στις σοσιαλιστικές χώρες βέβαια, μετά την κατάρρευση του υπαρκτού σοσιαλισμού, γίνονται σεβαστά τα ατομικά δικαιώματα και αναπτύσσεται και η ελευθερία του τύπου.

iii. Κατοχύρωση σε διεθνείς συμβάσεις

Η Οικουμενική Διακήρυξη των δικαιωμάτων του ανθρώπου του 1948 κατοχυρώνει την ελευθερία της γνώμης και της διάδοσης της " με κάθε μέσο " (α. 19) .

Το Διεθνές Σύμφωνο ατομικών και πολιτικών δικαιωμάτων του 1966 προσθέτει " γραπτώς ή δια του τύπου " στην κατοχύρωση της ελευθερίας της γνώμης και της πληροφορίας (α. 18) .

Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών του 1950, κατοχυρώνει μεν την ελευθερία της γνώμης και της πληροφορίας (α. 10), δεν αναφέρεται όμως καθόλου στην ελευθερία του τύπου 28.

γ. Το α. 14 του Συντάγματος του 1975 /1986/2001

Άρθρο 14

1. Καθένας μπορεί να εκφράζει και να διαδίδει προφορικά, γραπτά και δια του τύπου τους στοχασμούς του τηρώντας τους νόμους του Κράτους.

2. Ο τύπος είναι ελεύθερος. Η λογοκρισία και κάθε άλλο προληπτικό μέτρο απαγορεύονται.

3. Η κατάσχεση εφημερίδων και άλλων εντύπων, είτε πριν από την κυκλοφορία είτε ύστερα από αυτή, απαγορεύεται.

Κατ' εξαίρεση επιτρέπεται η κατάσχεση, με παραγγελία του εισαγγελέα, μετά την κυκλοφορία :

α) για προσβολή της χριστιανικής και κάθε άλλης γνωστής θρησκείας,

β) για προσβολή του προσώπου του Προέδρου της Δημοκρατίας,

γ) για δημοσίευμα που αποκαλύπτει πληροφορίες για τη σύνθεση, τον εξοπλισμό και τη διάταξη των ενόπλων δυνάμεων ή την οχύρωση της Χώρας ή που έχει σκοπό τη βίαιη ανατροπή του πολιτεύματος ή στρέφεται κατά της εδαφικής ακεραιότητας του Κράτους,

δ) για άσεμνα δημοσιεύματα που προσβάλλουν ολοφάνερα τη δημόσια αιδώς, στις περιπτώσεις που ορίζει ο νόμος.

4. Σ' όλες τις περιπτώσεις της προηγούμενης παραγράφου ο εισαγγελέας, μέσα σε είκοσι τέσσερις ώρες από την κατάσχεση, οφείλει να υποβάλλει την υπόθεση στο δικαστικό συμβούλιο, και αυτό, μέσα σε άλλες είκοσι τέσσερις ώρες, οφείλει να αποφασίσει για τη διατήρηση ή την άρση της κατάσχεσης, διαφορετικά η κατάσχεση αίρεται αυτοδικαίως.

5. Καθένας ο οποίος θίγεται από ανακριβές δημοσίευμα ή εκπομπή έχει δικαίωμα απάντησης, το δε μέσο ενημέρωσης έχει αντιστοίχως υποχρέωση πλήρους και άμεσης επανόρθωσης. Καθένας ο οποίος θίγεται από υβριστικό ή δυσφημιστικό δημοσίευμα ή εκπομπή έχει, επίσης, δικαίωμα απάντησης, το δε μέσο έχει υποχρέωση άμεσης δημοσίευσης ή μετάδοσης της απάντησης. Νόμος ορίζει τον τρόπο με τον οποίο ασκείται το δικαίωμα απάντησης και διασφαλίζεται η πλήρης και άμεση επανόρθωση ή η δημοσίευση και μετάδοση της απάντησης.

6. Το δικαστήριο, ύστερα από τρεις τουλάχιστον καταδικές μέσα σε μια πενταετία για διάπραξη των εγκλημάτων που προβλέπονται στην παράγραφο 3, διατάσσει την οριστική ή προσωρινή παύση της έκδοσης

του εντύπου και , σε βαριές περιπτώσεις , την απαγόρευση της άσκησης του δημοσιογραφικού επαγγέλματος από το πρόσωπο που καταδικάστηκε , όπως νόμος ορίζει .Η παύση ή η απαγόρευση αρχίζουν αφότου η καταδικαστική απόφαση γίνει αμετάκλητη .

7. Νόμος ορίζει τα σχετικά με την αστική και ποινική ευθύνη του τύπου και των άλλων μέσων ενημέρωσης και με την ταχεία εκδίκαση των σχετικών υποθέσεων .

8. Νόμος ορίζει τις προϋποθέσεις και τα προσόντα για την άσκηση του δημοσιογραφικού επαγγέλματος .

9. Το ιδιοκτησιακό καθεστώς , η οικονομική κατάσταση και τα μέσα χρηματοδότησης των μέσων ενημέρωσης πρέπει να γίνονται γνωστά , όπως νόμος ορίζει . Νόμος προβλέπει τα μέτρα και τους περιορισμούς που είναι αναγκαίοι για την πλήρη διασφάλιση της διαφάνειας και της πολυφωνίας στην ενημέρωση . Απαγορεύεται ειδικότερα η συγκέντρωση περισσότερων του ενός ηλεκτρονικών μέσων ενημέρωσης της αυτής μορφής , όπως νόμος ορίζει . Η ιδιότητα του ιδιοκτήτη , του εταίρου , του βασικού μετόχου ή του διευθυντικού στελέχους επιχείρησης μέσων ενημέρωσης είναι ασυμβίβαστη με την ιδιότητα του ιδιοκτήτη , του εταίρου , του βασικού μετόχου ή του διευθυντικού στελέχους επιχείρησης που αναλαμβάνει έναντι του Δημοσίου ή νομικού προσώπου του ευρύτερου δημόσιου τομέα την εκτέλεση έργων ή προμηθειών ή παροχή υπηρεσιών . Η απαγόρευση του προηγούμενου εδαφίου καταλαμβάνει και κάθε είδους παρένθετα πρόσωπα , όπως συζύγους , συγγενείς , οικονομικά εξαρτημένα άτομα ή εταιρίες .Νόμος ορίζει τις ειδικότερες ρυθμίσεις , τις κυρώσεις που μπορεί να φθάνουν μέχρι την ανάκληση της άδειας ραδιοφωνικού ή τηλεοπτικού σταθμού και μέχρι την απαγόρευση σύναψης ή την ακύρωση της σχετικής σύμβασης , καθώς και του τρόπους ελέγχου και τις εγγυήσεις αποτροπής των καταστρατηγήσεων των προηγούμενων εδαφίων .

i. Σύγκριση με το α. 14 του ισχύσαντος Συντάγματος 1975/1986

Η συνταγματική αναθεώρηση του 2001 έφερε καταρχήν την αντικατάσταση της παραγράφου 5 του α. 14 . Η παλιά , λιτή διάταξη 28 έδωσε τη

θέση της σε μια ιδιαίτερα μακροσκελή διάταξη , η οποία στην ουσία δεν αρμόζει σ' ένα Σύνταγμα αλλά σε εκτελεστικό νόμο . Άλλωστε το μόνο νέο που προσφέρει είναι ότι προσθέτει στα ανακριβή δημοσιεύματα τις ανακριβείς εκπομπές .

Επίσης , προστίθεται στο α. 14 η νέα παράγραφος 7 . Σ' αυτήν προβλέπεται θέσπιση νομοθεσίας για την ευθύνη του τύπου , η οποία όμως υπάρχει ήδη από δεκαετίες κι εξάλλου μ' αυτήν την γενική διατύπωση που έχει η διάταξη δεν επιβάλλονται τροποποιήσεις (στην νομοθεσία) .

Τέλος , προστέθηκε το 2001 και η νέα παράγραφος 9 , γιατί υπήρχε η ανάγκη να διευρυνθεί η παλιά παράγραφος 9 που αφορούσε απλά τη γνωστοποίηση των μέσων χρηματοδότησης εφημερίδων και περιοδικών . Η αλλαγή αυτή εξυπηρετεί τη μείωση της συγκέντρωσης εξουσίας στα μέσα μαζικής επικοινωνίας και την αποτροπή της "διαπλοκής" αυτής της εξουσίας με την εκτέλεση δημοσίων έργων ή προμηθειών ή την παροχή υπηρεσιών στο δημόσιο τομέα . Όμως , ενώ θα έπρεπε να υιοθετηθεί μια διάταξη που θα περιείχε μια ευρεία συνταγματική αρχή ώστε ν' αποτελέσει τη βάση για την έκδοση διεξοδικής νομοθεσίας , θεσπίστηκε μια διάταξη τόσο λεπτομερής , όπως αυτές των νόμων .

Άξιο να σημειωθεί ότι η παρ. 9 αναφέρεται εξίσου και στην ραδιοτηλεόραση . Προβλέπει την οικονομική διαφάνεια των μέσων μαζικής επικοινωνίας καθώς και την πολυφωνία στην ενημέρωση . Επίσης , απαγορεύει τη συγκέντρωση "του ελέγχου περισσότερων μέσων ενημέρωσης της αυτής ή άλλης μορφής" . Ακόμα , θεσπίζει ασυμβίβαστο ανάμεσα στην ιδιότητα προσώπου που ελέγχει επιχείρηση τύπου ή ραδιοτηλεόρασης και ιδιότητα προσώπου που εκτελεί δημόσια έργα , προμήθειες ή υπηρεσίες . Τέλος , κυρώσεις και επιβάλλει τον καθορισμό τρόπων ελέγχου και εγγυήσεων αποτροπής καταστρατηγήσεων .29

ii. Περιεχόμενο της ελευθερίας του τύπου

Η κατοχύρωση των ατομικών , πολιτικών και κοινωνικών δικαιωμάτων καθώς και η διεύρυνση και απρόσκοπτη λειτουργία του οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στο ρόλο που διαδραμάτισε στο παρελθόν και σε παγκόσμιο επίπεδο ο τύπος . Γι' αυτόν ακριβώς τον λόγο η ελευθερία του τύπου θεωρήθηκε ανέκαθεν ως τμήμα της εν γένει συνταγματικής ελευθερίας και εντάχθηκε στον σκληρό πυρήνα των ατομικών δικαιωμάτων . 30 Η ελευθερία του τύπου όπως αυτή κατοχυρώνεται στο α. 14 του Συντάγματος περιλαμβάνει :

- α) την ελευθερία έκδοσης , σύνταξης , εκτύπωσης , κυκλοφορίας και γενικά της διάδοσης εντύπων ,
- β) την ελευθερία ίδρυσης και λειτουργίας επιχειρήσεων τύπου και την ελευθερία επιλογής και προμήθειας του αναγκαίου υλικού ,
- γ) την ελευθερία δημοσίευσης ειδήσεων , σχολίων , γενικής ή ειδικής ύλης , αγγελιών και διαφημίσεων ,
- δ) την ελευθερία συλλογής πληροφοριών και επιλογής πηγής πληροφοριών ,
- ε) την ελευθερία εκλογής και άσκησης του δημοσιογραφικού επαγγέλματος και άλλων σχετικών με τον τύπο επαγγελμάτων ,
- στ) την ελευθερία ίδρυσης και λειτουργίας δημοσιογραφικών και άλλων συναφών οργανώσεων .

Αυτό που μας ενδιαφέρει κυρίως για θέμα της κριτικής μέσω του τύπου είναι η παρ. 1 του α. 14 του Συντάγματος, δηλαδή η κατοχύρωση της ελευθερίας της γνώμης, της έκφρασης.

4. Η ελευθερία της έκφρασης

α. Έννοια και κατοχύρωση

Η παρ. 1 του α. 14 του Συντάγματος κατοχυρώνει το σπουδαίο ατομικό δικαίωμα της "ελευθερίας της έκφρασης". Είναι η ελευθερία του καθενός να εκδηλώνει τις σκέψεις του, να εκφράζεται δηλαδή ελεύθερα με τις διάφορες μορφές υπό τις οποίες η έκφραση αυτή μπορεί να εξωτερικευθεί σήμερα.

Για το δικαίωμα αυτό χρησιμοποιούνται επίσης οι όροι: "ελευθερία γνώμης", "ελευθερία λόγου", "ελευθερία έκφρασης λόγου", "ελευθερία διάδοσης ιδεών", "ελευθερία πληροφόρησης", (*liberté d' opinion, liberté d' expression, liberté d' information, freedom of speech, Meinungsfreiheit, Meinungsäusserungsfreiheit*).
31,32

Η ευρωπαϊκή σύμβαση της Ρώμης του 1950 για την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των βασικών ελευθεριών 33, ορίζει ρητά στο α. 10 παρ. 1 ότι η ελευθερία της έκφρασης περιλαμβάνει και την ελευθερία της λήψης ή μετάδοσης πληροφοριών ή ιδεών " άνευ επεμβάσεως δημοσίων αρχών και ασχέτως συνόρων ", δηλαδή μια ελευθερία που ένας σύγχρονος συγγραφέας (ο Th. Fleiner) εξαιρεί χαρακτηριστικά με την εξής φράση : " Εξήγησε μου πώς κυκλοφορεί η πληροφορία στη χώρα σου και θα σου πω τι είδους πολίτευμα έχει " 34. Η παρ. 2 του α. 10 παρέχει στον νομοθέτη κάθε χώρας την ευχέρεια να περιορίζει τις ελευθερίες αυτές, κάτι που αποτελεί αναγκαίο μέτρο μέσα σε μια δημοκρατία για την εθνική ασφάλεια, για τη δημόσια τάξη και την πρόληψη του εγκλήματος .

Επίσης, το Διεθνές Σύμφωνο για τα' ατομικά και τα πολιτικά δικαιώματα (που κυρώθηκε με το ν. 2464/1997) , στο α. 19 παρ. 2 καθιερώνει το δικαίωμα κάθε προσώπου στην ελευθερία της έκφρασης . Εδώ περιλαμβάνεται " η ελευθερία της αναζήτησης, της λήψης και της μετάδοσης πληροφοριών και απόψεων κάθε είδους, ανεξαρτήτως συνόρων, προφορικά, γραπτά, σ' έντυπα, σε κάθε μορφής τέχνης ή με κάθε άλλο μέσο της επιλογής του ". Επομένως, κατοχυρώνονται πλέον ρητά, το δικαίωμα πληροφόρησης του κοινού, το δικαίωμα έκφρασης μ' όλα τα μέσα, το δικαίωμα μετάδοσης πληροφοριών 35.

Η ελευθερία της έκφρασης κατοχυρώνεται και στο α. 10 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Ε Σ Δ Α) και υπό την έννοια της ελευθερίας αναζήτησης, λήψης, συλλογής και μετάδοσης πληροφοριών, ειδήσεων ή ιδεών . Η κατοχύρωση καλύπτει τον τύπο αποκλείοντας την παρέμβαση διεθνών ή εθνικών αρχών ή οργάνων κι εξασφαλίζει την προστασία σε διασυνοριακό επίπεδο ως θετικό δίκαιο αλλά και ως θεμελιώδης διεθνής αρχή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η διάταξη αυτή όπως οριοθετείται από σημαντικούς περιορισμούς (α, 10 παρ. 2) , που είναι όμως εξαιρέσεις, αποτελεί σημαντική νομοθετική βάση και συνιστά πρόσθετη εξασφάλιση της ελευθερίας γνώμης και διακίνησης πληροφοριών και ιδεών . Τα όργανα εφαρμογής της Ε Σ Δ Α (Επιτροπή και Δικαστήριο) , έχουν επανειλημμένως ασχοληθεί με το α. 10 κι έχουν εξετάσει την ερμηνεία των σχετικών διατάξεων κυρίως με την ευκαιρία αμφισβητήσεων που συνοδεύονται με τα όρια της ελευθερίας του τύπου . Με το α. 10 της Ε Σ Δ Α, βάσει του α. 28 παρ. 1 του Συντάγματος, εισάγεται στην ελληνική έννομη τάξη κανόνας δικαίου αυξημένης τυπικής ισχύος που ενισχύει και θωρακίζει την ελευθερία του τύπου κι εμπεδώνει σε διεθνές επίπεδο την ελευθερία διακίνησης της πληροφόρησης .36

β. Ratio και συνέπειες της συνταγματικής κατοχύρωσης

Η ελευθερία της έκφρασης αποτελεί σίγουρα ένα από τα κύρια θεμέλια μιας δημοκρατικής κοινωνίας . Σαφώς ισχύει και στην σημερινή κοινωνία, τη μεταβιομηχανική κοινωνία της πληροφορίας .

Σ' αυτόν τον τύπο κοινωνίας κυριαρχούν η ποικιλία και η πολυπλοκότητα των αναγκών, τα ατομικά συμφέροντα αλλά και τα συμφέροντα οργανωμένων ομάδων που πιέζουν για την ικανοποίησή τους, εις βάρος όμως του γενικότερου συμφέροντος . Αυτό οδηγεί την πολιτική στο να διαχειρίζεται τις κρίσεις και να ικανοποιεί τα προβαλλόμενα αιτήματα . Έτσι εκτονώνονται μεν . οι κοινωνικές συγκρούσεις, όμως

μακροπρόθεσμα εμφανίζεται η δυσαρρέσκεια του λαού . Αποτελεσματική λύση θ' αποτελούσε ίσως , η προώθηση των συμφερόντων από μη άμεσα pro domo ενδιαφερομένους ώστε να 'ρθουν στο προσκήνιο τα γενικά συμφέροντα και οι αχρησιμοποίητες δυνατότητες της κοινωνίας . Μ' αυτόν τον τρόπο , αποκτά ενεργό ρόλο η " κοινή γνώμη " .

Η " κοινή γνώμη " εκτός από τον παραδοσιακό της ρόλο για τον έλεγχο της κρατικής εξουσίας , διαδραματίζει καιρό ρόλο και για τον αυτοέλεγχο της κοινωνίας . Κι επειδή η ελευθερία της έκφρασης είναι απαραίτητη προϋπόθεση για την ίδια την ύπαρξη κοινής γνώμης με την παραπάνω έννοια , καθίσταται σήμερα περισσότερο παρά ποτέ επίκαιρη η διαπίστωση ότι η " κοινωνική , ομαδοποιητική λειτουργία της έκφρασης γνώμης είναι όχι μόνο το κίνητρο του θεμελιώδους δικαιώματος , αλλά ανήκει στο προστατευόμενο απ' αυτό πραγματικό " .37

Οι συνέπειες για την ερμηνεία της παρ. 1 του α. 14 του Συντάγματος είναι πολλαπλές :

Πρώτον , μπορεί η γραμματική διατύπωση της παρ. 1 να δίνει έμφαση στην ενεργητική και ατομική διάσταση της επικοινωνίας σε δημοσιότητα , δηλαδή στο δικαίωμα του καθενός να εκφράζεται ελεύθερα , όμως εξίσου σημαντική είναι και η παθητική - κοινωνική διάσταση . Η ελευθερία της έκφρασης κατοχυρώνει και το δικαίωμα πληροφόρησης του κοινού . 38Αυτό πάλι , προϋποθέτει ποικιλία πηγών πληροφόρησης κάτι για το οποίο , πρέπει να μεριμνήσει η κρατική εξουσία . Απαιτήση υπάρχει και για τον σεβασμό της μέσω της αποχής από αντίθετες ενέργειες αλλά και για την θετική παρέμβαση γι' αποτροπή μονοπωλιακών καταστάσεων . Επίσης , το α. 14 παρ. 1 του Συντάγματος κατοχυρώνει τη θεσμική εγγύηση της ελεύθερης και πλουραλιστικής διαμόρφωσης της κοινής γνώμης .

Δεύτερον , πρέπει να θεωρηθεί ότι στο προστατευτικό πεδίο του α. 14 παρ. 1 υπάγεται κάθε τρόπος επηρεασμού της κοινής γνώμης που είναι ήδη υπαρκτός ή μελλοντικός 39 και κάθε απαρίθμηση είναι ενδεικτική .40

Τρίτον , ο όρος " στοχασμοί " , φέρνει στο νου μάλλον προσωπικές γνώμες πολιτικού , κοινωνικού , φιλοσοφικού και γενικά ιδεολογικού περιεχομένου του εκφραζομένου , όμως μπορεί να θεωρηθεί ότι εδώ περιλαμβάνεται και η μετάδοση πληροφοριών . Αυτό γιατί ο δέκτης της πληροφορίας , μπορεί βάσει του περιεχομένου της να διαμορφώσει γνώμη . Άλλωστε , η γνώμη βασίζεται σε πληροφορίες και η παρουσίαση πληροφοριών ενέχει συχνά μια γνώμη . Είναι όμως υπερβολικό , να υπαχθούν εδώ ανακοινώσεις με καθαρά κερδοσκοπικούς σκοπούς , όπως η μετάδοση διαφημιστικών μηνυμάτων .41,42

γ. Θετική και αρνητική

Η θετική ελευθερία έκφρασης είναι το δικαίωμα να λαμβάνεις , να διαμορφώνεις , να έχεις , να εκφράζεις και να διαδίδεις γνώμες και πληροφορίες χωρίς καμιά παρεμπόδιση , παρενόχληση ή δυσμενή έννομη συμπεριφορά . Σχετικά με τις πληροφορίες , η ελευθερία αυτή υπόκειται σ' έντονους περιορισμούς 44 και τελεί υπό την προϋπόθεση ότι δε θίγεται κάποιο απόρρητο για την προστασία άλλων έννομων αγαθών . Έτσι π. χ. , ένα στέλεχος επιχείρησης μπορεί ασφαλώς να εκφράσει , με οποιοδήποτε πρόσφορο μέσο , τη γνώμη του για την πορεία του αντίστοιχου κλάδου της βιομηχανίας . Δεν επιτρέπεται όμως να επικαλεστεί και ν' αποκαλύψει απόρρητα της επιχείρησης ώστε να τεκμηριώσει τις απόψεις του . Η ελευθερία της έκφρασης περιλαμβάνει και την ελευθερία να εκφράζεται κανείς μ' οποιονδήποτε τρόπο , όχι απαραίτητα γλωσσικό ή πάντως σ' όποια γλώσσα επιλέγει . Αυτό όμως , δεν ισχύει όταν πρόκειται για επιτέλεση νομίμου καθήκοντος , π. χ. σύνταξη δημοσίου εγγράφου . Εκεί ισχύει ρητά η αρχή ότι πρέπει " να μπορεί ο πολίτης να επικοινωνεί στη γλώσσα του με τη δημόσια εξουσία στην οποία υπόκειται " . Και αυτό γιατί " σύμφωνια με την αρχή της λαϊκής κυριαρχίας όλες οι εξουσίες πηγάζουν από το λαό κι επομένως γλώσσα στην οποία εκφράζεται η δημόσια εξουσία δεν μπορεί να ' ναι άλλη απ' τη γλώσσα του λαού " . 45

Στο α. 14 παρ. 1 του Συντάγματος κατοχυρώνεται επίσης και η αρνητική ελευθερία της έκφρασης . Απ' τη χρησιμοποίηση του δυναμικού "καθένας μπορεί"

Συνάγεται εξ αντιδιαστολής ότι κανένας δεν υποχρεούται να εκφράζει τις γνώμες του . Αντίθετα , μπορεί να επιβληθεί υποχρέωση παροχής απλών πληροφοριών , γνώσεων ή στοιχείων π. χ. για ανακριτικούς , φορολογικούς ή στατιστικούς σκοπούς , μέσα πάντως στα όρια του α. 5 παρ. 1 του Συντάγματος για την προστασία της προσωπικότητας .

δ. Φορείς και αποδέκτες46

Φορείς του δικαιώματος ελεύθερης έκφρασης είναι οι Έλληνες και οι αλλοδαποί χωρίς διάκριση . Επίσης , είναι τα νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου , αφού μπορούν μέσω της έκφρασης συλλογικής γνώμης να προωθούν αποτελεσματικά τους σκοπούς τους (π. χ. ψήφισμα της γενικής συνέλευσης σωματείου ή έκδοση ανακοίνωσης από τη διοίκηση του) , αλλά και ενώσεις προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα , όπως ιδίως τα πολιτικά κόμματα . Ακόμα , τα νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου , υπό προϋποθέσεις . Έτσι , π. χ. οι Σύγκλητοι των Α. Ε. Ι. μπορούν να εκφέρουν τη γνώμη τους ως εκφραστές των αντίστοιχων ιδρυμάτων , για θεσμικές μεταρρυθμίσεις ή οικονομικά μέτρα που σχεδιάζει το Υπουργείο Παιδείας να επιβάλλει στην ανώτατη εκπαίδευση .

Αποδέκτης της ισχύος του δικαιώματος δεν είναι μόνο η κρατική εξουσία αλλά και οι ιδιώτες , αφενός γιατί το α. 14 παρ. 1 δεν διαφοροποιεί ανάλογα με την κατεύθυνση απ' την οποία προέρχεται η κατά της ελευθερίας απειλή και αφετέρου γιατί η απειλή μπορεί να προκύψει απ' τους ιδιώτες , κάτι μάλλον αναπόφευκτο . Βέβαια , σε μια κοινωνία που στηρίζεται στον καταμερισμό εργασίας και είναι ταξικά δομημένη δεν μπορεί όλοι να 'χουν πρόσβαση στα fora της δημοσιότητας , κάτι που απαιτεί ελεύθερο χρόνο . Τα δεδομένα αυτά επεκτείνονται σήμερα από το ότι και η εκδοτική επιχείρηση και η ίδρυση και λειτουργία ραδιοτηλεοπτικών σταθμών προϋποθέτουν μεγάλες επενδύσεις . Φυσικά λίγοι έχουν τη δυνατότητα αυτή και το γεγονός αυτό καθιστά απαραίτητη την κατοχύρωση του δικαιώματος ελεύθερης έκφρασης απέναντι σ' αυτούς τους φορείς ιδιωτικής εξουσίας .

Να σημειωθεί ότι η γενική αρχή της ισότητας δε δεσμεύει τους ιδιώτες . Έτσι ο ιδιώτης π. χ. ο εκμισθωτής ακινήτου μπορεί ν' αρνηθεί να συνάψει σύμβαση με υποψήφιο μισθωτή επειδή ο τελευταίος έχει εκφράσει

συγκεκριμένες κοινωνικές ή πολιτικές ή κοσμοθεωρητικές απόψεις , προτιμώντας άλλον λόγω των αντιλήψεων αυτού . Αν όμως συναφθεί σύμβαση , τότε μόνη η έκφραση των απόψεων του αντισυμβαλλομένου δεν αποτελεί σπουδαίο λόγο καταγγελίας , διότι διαφορετικά θα προσβαλλόταν η ελευθερία της έκφρασης του τελευταίου , εκτός αν γίνεται κατά τέτοιο τρόπο που να δυσχεραίνει τη λειτουργία της συμβατικής σχέσης , γιατί έτσι θα θίγονταν συνταγματικά δικαιώματα και των δυο πλευρών .

Γίνεται ακόμη δεκτό , ότι σταθμίζοντας τα δικαιώματα των α. 14 παρ. 1 και α. 5, α. 17 του Συντάγματος , ότι ο εργαζόμενος Δε μπορεί να προβαίνει σ' εκδηλώσεις πολιτικού χαρακτήρα που εκφράζουν συγκεκριμένη πολιτική επιλογή μες στο χώρο της επιχείρησης . Αυτό ισχύει ιδίως , όταν οι εκδηλώσεις αυτές έχουν απαγορευθεί απ' τον εργοδότη με γνώμονα το αντικειμενικό συμφέρον της επιχείρησης , όπως είναι η μη διασάλευση της εργασιακής ειρήνης με τη δημιουργία κλίματος έντασης και αντιπαράθεσης μεταξύ αντιφρονούντων στον ίδιο εργασιακό χώρο .

ε." Κατάχρηση " της ελευθερίας του τύπου ;

Στην σημερινή κοινωνία νομίζω ότι παρανοηθεί η ελευθερία της έκφρασης και θα τολμούσα να πω ότι γίνεται και κατάχρηση αυτής . Όπως σε κάθε κατοχυρωμένη ελευθερία , έτσι κι εδώ τίθενται όρια τα οποία δεν πρέπει να υπερβαίνονται από κανέναν . Όμως αυτό είναι κάτι που λησμονείται από τους νεοέλληνες Δεν είναι παράδοξο μια κοινωνία να πηγαίνει από το ένα άκρο στο άλλο ; Από την πλήρη ανελευθερία έκφρασης , τη λογοκρισία και τον μυστικισμό στην ατέρμονη έκφραση απόψεων από τον οποιοδήποτε επί παντός επιστητού . Σίγουρα , θα πει κανείς , είναι καλύτερη η υπέρβαση ενός δικαιώματος από το δικαιούχο από την καταπάτηση του από κάποιον άλλον . Πρέπει παρ' όλ' αυτά , να βρεθεί η χρυσή τομή και ν' ασκείται κάθε ελευθερία , ειδικά μια τόσο σημαντική όσο αυτή της έκφρασης , χωρίς να προσβάλλονται άλλα δικαιώματα .

5. Η δια του τύπου κριτική

α. Η χρήση του τύπου ως μέσου άσκησης κριτικής και έκφρασης απόψεων

Όπως έχει ήδη αναπτυχθεί , ο τύπος επιτελεί μια σημαντικότερη λειτουργία σε μια δημοκρατική κοινωνία όπως η σημερινή , δίνοντας το βήμα για την ελεύθερη διατύπωση γνώμών πάνω στα θέματα της καθημερινότητας . Μ' αυτό το ρόλο έχει αποκτήσει ο τύπος σημαντικότερη δύναμη . Ήδη τα τελευταία χρόνια παρατηρείται τεράστια αύξηση επιχειρήσεων από τον τύπο . Κυκλοφορούν κάθε μέρα , πρωί και απόγευμα δεκάδες εφημερίδες παρουσιάζοντας τα θέματα της ημέρας . Το ίδιο συμβαίνει με τα περιοδικά : εβδομαδιαία , μηνιαία , ενημερωτικά , ψυχαγωγικά , εκπαιδευτικά . Όσον αφορά τον ηλεκτρονικό τύπο , εκεί τα πράγματα είναι επίσης εξελιγμένα . Πληθώρα καναλιών που παρουσιάζουν συνεχώς εκπομπές ποικίλης ύλης , ικανοποιώντας όλα τα γούστα .

Ως πρώτη εκτίμηση θα 'λεγα , ότι η κατάσταση αυτή κάθε άλλο παρά επικίνδυνη είναι . Αποτελεί την καλύτερη

πραγμάτωση της ελευθερίας του τύπου . Πολυμορφία και ποικιλία μέσων έντυπου και ηλεκτρονικού τύπου , που δίνουν τη δυνατότητα στον κάθε πολίτη να ενημερωθεί , ν' ακούσει αντικρουόμενες απόψεις , να προβληματιστεί και ίσως να σχηματίσει δική του άποψη . Όμως αυτή είναι μόνο η μια πλευρά του ζητήματος . Απ' την άλλη , μέσα απ' αυτήν την ελευθερία έκφρασης δημιουργείται κίνδυνος προσβολής άλλων δικαιωμάτων , όπως αυτό της προσωπικότητας . Όλοι όσοι εκφράζονται μέσα από τον τύπο συνήθως ασχολούνται με κάποιο γεγονός ή πρόσωπο και επ' αυτού εκφέρουν γνώμη . Από τον πιο έγκριτο δημοσιογράφο που παρουσιάζει ένα εθνικό θέμα υψίστης σημασίας μέχρι την πρωτοεμφανιζόμενη " TV - persona " , που σχολιάζει έναν παίκτη ριάλιτι τηλεπαιχνιδιού . Καταρχήν βλέπουμε όλοι καθημερινά ν' ασκείται κριτική στους πολιτικούς , πράγμα καθ' όλα θεμιτό , αφού οι άνθρωποι αυτοί ως αντιπρόσωποι του λαού , πρέπει να έχουν ως μόνο γνώμονα την εξυπηρέτηση του δημοσίου συμφέροντος και ν' ασχολούνται με τα θέματα της χώρας , αφού άλλωστε γι' αυτό έχουν εκλεγεί . Ορθώς λοιπόν , ασκείται κριτική σ' αυτούς όταν δεν είναι αντάξιοι των προσδοκιών του λαού , όταν δεν επιτελούν κοινωνικό έργο αλλά σκοπεύουν μόνο στην ατομική τους προσβολή κι εξυπηρέτηση . Μπορούν όμως οι δημοσιογράφοι , άλλοι πολιτικοί αλλά και ο κάθε πολίτης να τους χαρακτηρίζει π. χ. ως άχρηστους , χαραμοφάηδες ή ν' αναφέρεται σ' αυτούς με υβριστικές εκφράσεις ; Κριτική επίσης ασκείται στους καλλιτέχνες είτε σχετικά με το έργο τους είτε για την προσωπικότητα τους . Για παράδειγμα στο χώρο της μουσικής , ως γνωστόν επικρατεί σήμερα το είδος του ελαφρολαϊκού - ποπ τραγουδιού . Δεν είναι λίγες οι φορές που μουσικοί αλλά και μη , οι οποίοι δεν αρέσκονται σ' αυτό το είδος μουσικής κατακρίνουν όσους σχετίζονται μ' αυτό , χαρακτηρίζοντας τα τραγούδια ως σκουπίδια και " σκυλοτραγούδα " και τους τραγουδιστές ως ατάλαντους , άφρονους κ. τ. λ. . Το ίδιο φυσικά συμβαίνει και με τους ηθοποιούς . Είναι γεγονός ότι κάθε μέρα εμφανίζονται νέα πρόσωπα στον καλλιτεχνικό χώρο , τα οποία αργά ή γρήγορα , γίνονται αντικείμενο κακεντρεχών σχολίων . Όμως ακόμη κι αν όσα λέγονται ως κριτική είναι αληθή -δηλαδή αν όντως κάποιος δεν έχει κανένα ιδιαίτερο ταλέντο , τραγουδάει όμως επαγγελματικά - μπορούν επιτρεπτά ν' ακούγονται στις τηλεοπτικές εκπομπές ή να γράφονται στις στήλες των εφημερίδων και των περιοδικών ; Αναφορά νομίζω πρέπει να γίνει και σ' ένα φαινόμενο των δυο-τριών τελευταίων χρόνων : τα ριάλιτι τηλεπαιχνίδια και την οξεία κριτική που δέχονται οι συμμετέχοντες σ' αυτά . Πολλές εκπομπές αλλά και περιοδικά αντλούν τη θεματολογία τους από το τι συμβαίνει στα παιχνίδια και κυρίως ασχολούνται με τα πρωτοεμφανιζόμενα αυτά άτομα . Απ' τη μια , το να παρουσιάζονται οι εξελίξεις ή οι χαρακτήρες των παικτών όπως όντως εμφανίζονται και αποκαλύπτονται , είναι λογικό και αναμενόμενο . Όμως τι γίνεται όταν σχολιάζονται ως προσωπικότητες και μάλιστα ιδιαίτερα βάνουσα; Όταν εισβάλλουν στις οικογένειες τους και με χαρακτηριστική ευκολία αποκαλύπτουν στοιχεία του παρελθόντος τους , ιδιαίτερα ευαίσθητα και προσωπικά ; Μπορούν όλοι όσοι γράφουν για τα πρόσωπα αυτά να και όσοι εμφανίζονται στα διάφορα πάνελ , να κρίνουν και να χαρακτηρίζουν ελεύθερα όλους όσους επέλεξαν να συμμετέχουν σε μια τηλεοπτική εκπομπή ;

β. Όρια στην ελευθερία του τύπου ;

Απ' τα παραπάνω (υπό α) διατυπωθέντα ερωτήματα γίνεται φανερό ότι Δε μπορεί στο βωμό της ελευθερίας του τύπου να θιγούνται άλλα δικαιώματα. Γι' αυτό λοιπόν , πρέπει να βρεθούν τα όρια της ελεύθερης έκφρασης ώστε να μη συγκρούεται το ατομικό αυτό δικαίωμα μ' εξίσου σημαντικά και κατοχυρωμένα δικαιώματα .

6. Τύπος και προσωπικότητα

α. Οι κίνδυνοι που αντιμετωπίζει σήμερα η προσωπικότητα 47

Η προστασία της προσωπικότητας αποτελεί για το άτομο μέσο διαφύλαξης της ακεραιότητας του απ' τους κινδύνους που ενυπάρχουν στην κοινωνική συμβίωση . 48 Οι απειλές στις οποίες ο σύγχρονος άνθρωπος εκτίθεται είναι ιδιαίτερα αυξημένες . Ως λογική απόρροια αυτού , απέκτησε τεράστια θεωρητική και πρακτική σημασία η προστασία της προσωπικότητας . Οι κοινωνικές ανακατατάξεις και η πρόοδος της τεχνολογίας επηρεάζουν σημαντικά τα δημιουργούμενα σ' αυτόν τον τομέα προβλήματα . Με την πάροδο του χρόνου επιτείνονται ποιοτικά και ποσοτικά οι κίνδυνοι τους οποίους κάθε άτομο καλείται ν' αντιμετωπίσει . Λόγω της συσσώρευσης πολιτών στις μεγαλουπόλεις , της αποδυνάμωσης των κανόνων ηθικής αλλά και του κλίματος ανταγωνισμού που τείνει να επικρατήσει , επιβάλλεται ο εξοπλισμός του ατόμου με ισχυρά μέσα άμυνας .

β. Σύγκρουση ή συμβίωση ;49

Βρισκόμαστε σήμερα μπροστά στο εξής φαινόμενο : επηρεάστηκε η σχέση δυο συνταγματικά κατοχυρωμένων αξιών λόγω των κοινωνικών μεταβολών . Ο τύπος καταρχήν , αποτελούσε μέσο προστασίας του ανθρώπου και της αξίας του , όμως σήμερα έχοντας πια αποκτήσει τεχνολογικά πλεονεκτήματα , είναι δυνατό να συγκρουστεί με την προσωπικότητα . Ίσως δεν έχει γίνει αντιληπτό πόσο μεγάλες διαστάσεις έχει αποκτήσει ο τύπος σήμερα . Συναντάται σε κάθε είδους δραστηριότητα του ατόμου : πολιτική , τέχνη , επιστήμη , θρησκεία

, οικονομία , αθλητισμός , κοινωνική ζωή , ατυχήματα , εγκλήματα , δημόσια επικοινωνία , διαφήμιση , προσφορά αγαθών . Παντού δηλαδή ο τύπος μεταδίδει ειδήσεις και εκφέρει γνώμη και κρίσεις . Τώρα νομίζω , ότι γίνεται συνειδητή η ένταση της τριβής της ελευθερίας του τύπου και της προσωπικότητας . Σήμερα έρχεται πλέον στη δημοσιότητα κάθε γεγονός το οποίο μπορεί να κινήσει το ενδιαφέρον του κοινωνικού συνόλου . Ο τύπος καταρχήν , οφείλει να δημοσιοποιεί γεγονότα και γνώμες που απαιτούν δημόσιο διάλογο και ανταλλαγή απόψεων , όπως η περίπτωση παροχής ειδήσεων και έκφρασης γνώμης στο χώρο της πολιτικής . Φέρνοντας στο φως της δημοσιότητας περιστατικά και κρίσεις που αφορούν την πολιτική ζωή της χώρας , τα μέσα μαζικής επικοινωνίας συμβάλλουν στο σχηματισμό του δημοκρατικού φρονήματος των πολιτών κι ασκούν δημόσια κριτική στην πολιτική εξουσία και την κοινωνία .Επιπλέον όμως , ο τύπος συνιστά τον κατεξοχήν χώρο όπου εκφράζονται οι πολιτιστικές και ηθικές αξίες της κοινωνίας .Έτσι , βαρύνεται με το καθήκον επιμόρφωσης και ηθικής διαπαιδαγώγησης του κοινού και αποτελεί συντελεστή της πνευματικής , πολιτιστικής και ηθικής καλλιέργειας του ανθρώπου . Τέλος , στη διακριτική ευχέρεια του τύπου εναπόκειται η άσκηση ψυχαγωγικής δραστηριότητας ή η ικανοποίηση της περιέργειας του αναγνώστη με τη δημοσίευση ανάλογων κειμένων ή εικόνων .Το α. 14 του Συντάγματος καλύπτει όλες τις παραπάνω δραστηριότητες του τύπου , ανεξάρτητα αν το συγκεκριμένο έντυπο ή δημοσίευμα έχει χαρακτήρα πολιτικό , επιμορφωτικό ή ψυχαγωγικό .

γ. Η ελευθερία του τύπου ως περιορισμός του δικαιώματος της προσωπικότητας

ι. Δικαιολογητικοί λόγοι ή λόγοι αίροντες τον παράνομο χαρακτήρα της προσβολής 50

Είναι τα περιστατικά που σε συγκεκριμένη περίπτωση επιτρέπουν την επέμβαση στην προσωπικότητα κάποιου άλλου . Η επέμβαση αυτή είναι νόμιμη όταν αποτελεί το πρόσφορο μέσο για τη διατήρηση ενός –τουλάχιστον- ανάλογης αξίας έννομου αγαθού . Θεμελίωση της άποψης βρίσκουμε στην άμυνα και την κατάσταση ανάγκης ως λόγους άρσης του αδικού .

Οι δικαιολογητικοί λόγοι διακρίνονται σε λόγους που θεμελιώνονται : α) στην ανάγκη προστασίας δικαιολογημένου συμφέροντος , β) σε ειδική διάταξη νόμου και γ) στην συναίνεση του θύματος . Οι λόγοι που δικαιολογούν την επέμβαση στην προσωπικότητα διακρίνονται σε απόλυτους και σχετικούς . Απόλυτοι είναι αυτοί που επιτρέπουν στον δράστη να ενεργήσει έτσι χωρίς ν' απαιτείται προηγούμενη αξιολόγηση ή στάθμιση των συγκρουόμενων αγαθών . Αυτοί συνήθως αναγνωρίζονται από το νόμο . Σχετικός είναι ο λόγος που απαιτεί στάθμιση προκειμένου να κριθεί αν υπάρχει ή όχι δικαίωμα επέμβασης .

1. Δικαιολογημένο συμφέρον 50α

Στο α. 14 παρ. 1 του Συντάγματος θεσπίζεται η θεσμική εγγύηση της ελευθερίας του τύπου προκειμένου να εξυπηρετηθεί το συμφέρον του κοινωνικού συνόλου για πληροφόρηση . Σκοπός λοιπόν , είναι η παροχή εγγύησης για την διαφύλαξη ξένων συμφερόντων και όχι των συμφερόντων του ίδιου του τύπου . Ως προαναφέρθη , μέσω του τύπου ασκείται κριτική σε πρόσωπα και γεγονότα , κάτι που μπορεί ν' αποτελέσει την πλήρωση του εγκλήματος της δυσφήμισης (α. 363 Π. Κ. , α.367 παρ. 2) Στο άρθρο 367 παρ. 1 γίνεται λόγος για δικαιολογημένο συμφέρον , το οποίο αίρει τον άδικο χαρακτήρα της δυσφήμισης . 51 Η διάταξη αυτή αποτελεί εξειδίκευση της αρχής του α. 20 του Π. Κ . , σύμφωνα με την οποία , ο άδικος χαρακτήρας της πράξης αίρεται αν αποτελεί ενάσκηση δικαιώματος ή καθήκοντος που επιβάλλεται από το νόμο . Η νεώτερη ποινική επιστήμη θεωρεί ως δικαιολογημένο συμφέρον αυτό που αναγνωρίζεται από την έννομη τάξη ή αυτό που δεν αντιτίθεται στο θετικό δίκαιο ή στα χρηστά ήθη . Αυτό μπορεί να κείται στο πεδίο του ιδιωτικού δικαίου , του δημοσίου ή και σε πεδίο που δε ρυθμίζεται από την έννομη τάξη . Στην θεωρία αυτή του ποινικού δικαίου παρατίθεται σοβαρός αντίλογος . Δεν είναι δυνατόν το δικαιολογημένο συμφέρον να μην συνάγεται από συγκεκριμένη διάταξη ή γενική αρχή του ισχύοντος δικαίου . Πρέπει δηλαδή , ο κανόνας στον οποίον θεμελιώνεται το δικαιολογημένο συμφέρον να έχει ενσωματωθεί στην έννομη τάξη .Βέβαια , στην περίπτωση που εξετάζουμε δεν τίθεται τέτοιο θέμα καθώς υπάρχει η συνταγματική διάταξη του α. 14 του Συντάγματος .Η συνταγματική επιταγή του α. 14 παρ. 2 εισχωρεί στο χώρο του αστικού και του ποινικού δικαίου μέσω της έννοιας του δικαιολογημένου συμφέροντος του α. 367 Π. Κ . .Η συγκεκριμενοποίηση όμως του της έννοιας αυτής πρέπει να θεμελιωθεί σε συγκεκριμένο κανόνα δικαίου . Έτσι , θα διαβαθμιστεί το συμφέρον ανάλογα με την ιεραρχική θέση της διάταξης στην έννομη τάξη . Το πρόβλημα της προστασίας δικαιολογημένου συμφέροντος έχει σημασία όχι μόνο για τα κατ' ιδίαν άτομα , αλλά και για όλη τη διαμόρφωση του δημόσιου βίου στο πλαίσιο του οποίου ο τύπος κατέχει προέχουσα θέση . Απέναντι στη δικαιολογημένη αξίωση του ατόμου για προστασία από κάθε επίθεση κατά του προσώπου , τίθεται το καθήκον του τύπου να επεμβαίνει φέρνοντας στη δημοσιότητα και σχολιάζοντας άτομα και κακώς κείμενα που ενδιαφέρουν το κοινωνικό σύνολο ή έστω μια μερίδα αυτού . Κατά την άσκηση της δραστηριότητας αυτής , ενδέχεται να θιγούν πρόσωπα μέσω εκδηλώσεων του τύπου , οι οποίες , κατά τους ενδιαφερομένους , δεν συνιστούν αντικειμενική έκθεση γεγονότων ή καταστάσεων , αλλά προσωπική επίθεση εναντίον της τιμής και της υπόληψης τους .Σ' αυτές λοιπόν , τις περιπτώσεις ετέθη το ζήτημα από τη θεωρία , αν ο τύπος νομιμοποιείται να διαφυλάξει ξένα συμφέροντα . Η Απιολογική Έκθεση του Π. Κ . εισάγει περιορισμούς σχετικά με τη διαφύλαξη ξένων συμφερόντων , ιδιωτικών και δημοσίων , υπό την έννοια ότι το συμφέρον του δράστη πρέπει να δικαιολογείται από τις συγκεκριμένες περιστάσεις . Σύμφωνα με άλλη άποψη , ο περιορισμός αφορά μόνο τα ιδιωτικά συμφέροντα , οπότε απαιτείται ιδιαίτερη σχέση μεταξύ δράστη και τρίτου , του οποίου το συμφέρον διαφυλάσσεται . Κατά μια τρίτη άποψη , καλύπτονται και ιδιωτικά και δημόσια συμφέροντα (άποψη που είναι και η κρατούσα) . Μπορεί μεν , να γίνεται δεκτό ότι ο τύπος ασκεί λειτουργήματα , όμως αυτό δεν έχει δημόσιο χαρακτήρα . Κάτι τέτοιο θα προσέδιδε υπερέχουσα νομική θέση στον τύπο σε σχέση με αυτήν των ιδιωτών . Ο τύπος επιτελεί κοινωνικό λειτουργήματα και αποστολή του είναι η πληροφόρηση και η διαμόρφωση της κοινής γνώμης . 52 Το αν η παρέμβαση του τύπου συνιστά εύλογο μέσο για τη διαφύλαξη του δικαιολογημένου συμφέροντος θα κριθεί ad hoc , μετά από εκτίμηση των συγκεκριμένων συνθηκών . Αν όντως η προσφυγή στον τύπο ήταν εύλογο μέσο , τότε ερευνώνται τα δημοσιογραφικά μέσα που χρησιμοποιήθηκαν κατά την έρευνα και τη

δημοσίευση .

Όταν η δραστηριότητα του τύπου εντάσσεται στην αποστολή του , τότε οι ασκούμενες από αυτόν δραστηριότητες , δηλαδή οι σχετικές ειδήσεις , σχόλια, κρίσεις και απόψεις .είναι δυνατό να καλύπτονται από δικαιολογημένο συμφέρον .53 Έχουμε λοιπόν εδώ , μια ακόμη περίπτωση σύγκρουσης έννομων αγαθών στην οποία απαιτείται στάθμιση συμφερόντων ώστε να αναγνωρισθεί αν το δικαιολογημένο συμφέρον αποτελεί λόγο επέμβασης του τύπου στο χώρο της προσωπικότητας . Προϋπόθεση για τη στάθμιση του δικαιολογημένου συμφέροντος με άλλο προσβληθέν ή απειλούμενο αγαθό είναι να συντρέχουν οι προϋποθέσεις της κατάστασης ανάγκης :α) ύπαρξη επικείμενου κινδύνου [που για τον τύπο σημαίνει ενδεχόμενο βλάβης του κοινωνικού συνόλου λόγω μη δράσης του τύπου] , β) κίνδυνος μη ανατρέψιμος με άλλο τρόπο παρά με την παρέμβαση του τύπου , γ) η αξία του θυσιαζομένου αγαθού να είναι τουλάχιστον ανάλογη με την αξία του απειλουμένου αγαθού .

Σύμφωνα με απόφαση του Εφετείου Αθηνών 54 , "με τη διάταξη του α. 367 Π.Κ. σαφώς επιβεβαιώνεται το δικαίωμα των εφημερίδων και των προσώπων που συνδέονται άμεσα με τη λειτουργία τους για τη δημοσίευση ειδήσεων και την άσκηση ακόμα οξείας κριτικής για τις πράξεις και γενικότερα τη συμπεριφορά φυσικών ή νομικών προσώπων ή ομάδων προσώπων που ενδιαφέρουν το κοινωνικό σύνολο , καθώς και ότι αυτό ασκείται νομίμως ακόμη και επί αντικειμενικώς ανακριβών και επιβλαβών για τι λόγο αυτό δημοσιευμάτων , όταν ελλείπει η γνώσις του ότι αυτά είναι ψευδή ή δεν κατευθύνονται ειδικώς στην προσβολή της τιμής του άλλου . Ο ειδικός αυτός σκοπός της συκοφαντικής ή εξυβριστικής συμπεριφοράς υπάρχει στον τρόπο εκδήλωσης της , όταν δηλαδή δεν είναι πραγματικά αναγκαίος και το επιβεβλημένο in concreto μέτρο για ν' αποδοθεί όπως ήρθε αντικειμενικά το περιεχόμενο της σκέψης του πράττοντα για την προστασία δικαιολογημένου ενδιαφέροντος . Γι' αυτό και το δικαστήριο της ουσίας πρέπει να προσδιορίσει ειδικά ποιες , αντί εκείνων που χρησιμοποιήθηκαν , φράσεις και εκφράσεις ήταν δυνατό να χρησιμοποιηθούν χωρίς να θίγεται η τιμή και η υπόληψη του τρίτου για την εκδήλωση του δικαιολογημένου ενδιαφέροντος του δράστη ."

Από αυτήν την απόφαση διακρίνουμε τη στάση του δικαστή απέναντι στο α. 367 παρ. 1 Π. Κ . . Η επίκληση αυτού δεν προϋποθέτει κάποιο υποκειμενικό κίνητρο του συντάκτη του επιλήψιμου δημοσιεύματος ή του ιδιοκτήτη του εντύπου . Δεν απαιτείται έτσι ν' αποδειχθεί ο σκοπός της διασφάλισης της δημοκρατίας και της ομαλής λειτουργίας των δημοκρατικών θεσμών γιατί η θεσμική εγγύηση του α. 14 του Συντάγματος είναι εξορισμού αντικειμενική . Άλλωστε , η ελευθεροτυπία είναι αντικειμενικά συστατικό στοιχείο της δημοκρατίας και όχι μόνο όταν λειτουργεί με αγαθές ή ανιδιοτελείς προθέσεις . Χωρίς βέβαια αυτό να σημαίνει ότι ο τύπος εκφεύγει οποιασδήποτε δικαστικής κρίσης . Ασφαλιστική δικλείδα αποτελεί η παρ. 2 του α. 367 Π. Κ . , που εφαρμόζεται όταν στις εκδηλώσεις του τύπου υπάρχουν στοιχεία συκοφαντικής δυσφήμισης και όταν προκύπτει σκοπός εξύβρισης από τον τρόπο της εκδήλωσης ή τις περιστάσεις .

Σε απόφαση του Α.Π.55 εξετάστηκε το εξής θέμα :ο τίτλος άρθρου σε μια ημερήσια εφημερίδα στην Αθήνα ως "Το πολιτικό απόβλητο της Βουλής " . Σύμφωνα με το Εφετείο το περιεχόμενο του δημοσιεύματος αυτού προσέβαλε την τιμή και την υπόληψη του αναιρεσιβλήτου ως πολιτικού και ως κοινωνικού ατόμου . Ειδικότερα η φράση του τίτλου αλλά και του άλλες του περιεχομένου όπως "η ασημαντότητα που τον έριξε στην αφάνεια, "ο ελέω Θεού πολιτικός της δεκάρας " , "προδίδει αδιάντροπα την παράταξη που τον ψωμίει " , "μεταξοσκώληκα της πολιτικής" , "το αμφίβιο είδος του " , "το ηθικό ποιόν " , περιέχουν το στοιχείο της καταφρόνησης του προσώπου στο οποίο αναφέρονται και χρησιμοποιήθηκαν εν γνώσει της υβριστικής τους σημασίας και με σαφή πρόθεση προσβολής της τιμής και της υπόληψης του αναιρεσιβλήτου . Κρίθηκε λοιπόν εδώ , ότι υπήρξε αμφισβήτηση της ηθικής και κοινωνικής αξίας , καθώς και καταφρόνηση του αναιρεσιβλήτου, γεγονός που δεν αναιρεί η προβαλλόμενη άποψη ότι σκοπός του δημοσιεύματος ήταν η άσκηση κριτικής για τη μεμπτή συμπεριφορά του αναιρεσιβλήτου ως πολιτικού , γιατί υπάρχει υπέρβαση των ορίων που ο νόμος έχει θέσει για τον τύπο . Άλλωστε αν αυτός ήταν όντως ο σκοπός , θα μπορούσαν κάλλιστα να χρησιμοποιηθούν εκφράσεις λιγότερο μειωτικές των α. 173 και 200 Α. Κ . . Παρέχεται για συγκεκριμένη και χρονικά αναδιορισμένη επέμβαση και μπορεί ελεύθερα ν' ανακληθεί . Είδος συναίνεσης θα μπορούσε να θεωρηθεί η σιωπηρή , όταν δηλαδή κάποιος συμμετέχει σε μια πράξη , εκδήλωση , αποδεχόμενος τους κινδύνους που ενυπάρχουν για προσβολή της προσωπικότητας . Η συναίνεση όταν δίνεται πρέπει να μπορεί ο παρέχων αυτήν , να διακρίνει τη σημασία της πράξης του , να έχει σαφές περιεχόμενο , να είναι σοβαρή και με πρόθεση δεσμευσης , να γνωρίζει όλα τα απαραίτητα στοιχεία , να είναι προϊόν ελεύθερης απόφασης , να μην αντίκειται στα χρηστά ήθη και η δήλωση να κινείται στα πλαίσια του δικαιώματος αυτοδιάθεσης στοιχείων της προσωπικότητας .

2. Συναίνεση

Κάθε άτομο είναι ελεύθερο να ασκήσει τα δικαιώματά του ή όχι . Με τη συναίνεση το πρόσωπο δεν παραιτείται από το δικαίωμα του αλλά από την άσκηση αυτού . Όσον αφορά το δικαιοπρακτικό χαρακτήρα της συναίνεσης , υποστηρίζεται ότι είναι δήλωση δικαιοπρακτικής βούλησης ή ενέργεια με οιονεί δικαιοπρακτικό χαρακτήρα . Σήμερα όμως , αμφισβητείται η δυνατότητα επέμβασης στην προσωπικότητα με βάση δικαιοπραξία , γιατί οι αρχές που αφορούν τη δικαιοπρακτική ικανότητα έρχονται σε αντίφαση με το προσωπικό χαρακτήρα των έννομων αγαθών της προσωπικότητας . 56α Γι ' αυτό το λόγο υποστηρίζεται ότι η συναίνεση είναι υλική πράξη για την ερμηνεία της οποίας λαμβάνονται υπόψη οι διατάξεις για τη δικαιοπρακτική δήλωση βούλησης . Η συναίνεση μπορεί να είναι ρητή ή σιωπηρή , άμεση ή έμμεση . Με περιεχόμενο όμως σαφές και αναμφισβήτητο , κάτι που θα κριθεί βάσει των α. 173 και 200 Α. Κ . . Παρέχεται για συγκεκριμένη και χρονικά αναδιορισμένη επέμβαση και μπορεί ελεύθερα ν' ανακληθεί . Είδος συναίνεσης θα μπορούσε να θεωρηθεί η σιωπηρή , όταν δηλαδή κάποιος συμμετέχει σε μια πράξη , εκδήλωση , αποδεχόμενος τους κινδύνους που ενυπάρχουν για προσβολή της προσωπικότητας . Η συναίνεση όταν δίνεται πρέπει να μπορεί ο παρέχων αυτήν , να διακρίνει τη σημασία της πράξης του , να έχει σαφές περιεχόμενο , να είναι σοβαρή και με πρόθεση δεσμευσης , να γνωρίζει όλα τα απαραίτητα στοιχεία , να είναι προϊόν ελεύθερης απόφασης , να μην αντίκειται στα χρηστά ήθη και η δήλωση να κινείται στα πλαίσια του δικαιώματος αυτοδιάθεσης στοιχείων της προσωπικότητας .

3. Στάθμιση συμφερόντων

Το εάν θα εφαρμοστούν οι διατάξεις για την προστασία της προσωπικότητας σε περίπτωση προσβολής από τον τύπο εξαρτάται από μια στάθμιση συμφερόντων μεταξύ των αντιτιθέμενων έννομων αγαθών και το αποτέλεσμα αυτής . Αφετηρία αυτής θα' ναι οι συγκρουόμενες ατομικές ελευθερίες , η ελευθερία ανάπτυξης της προσωπικότητας και η ελευθερία έκφρασης . Η στάθμιση όμως μπορεί να ξεκινήσει και από το απόλυτο , αποκλείον κάθε επέμβαση τρίτου , δικαίωμα της προσωπικότητας . Καταρχήν διαπιστώνεται αν το προσβληθέν έννομο αγαθό είναι στοιχείο της προσωπικότητας και αν ναι κατά πόσο ο προσβάλλων είχε κάποιο δικαίωμα επέμβασης .

Όταν προβλέπεται στο νόμο ένας απόλυτος λόγος άρσης του παρανόμου, τότε ο δικαστής απλά καλείται να εφαρμόσει την επιλογή του νομοθέτη . Αν όμως ο λόγος είναι σχετικός , αρμόδιος να κρίνει είναι ο δικαστής, ο οποίος θ' αναζητήσει κριτήρια που να μπορούν να εφαρμοστούν σε πολλές περιπτώσεις , λαμβάνοντας υπόψη το είδος και τη φύση της προσβολής , τη βαρύτητα της και τις συνέπειες που έχει .

4. Αιτιώδης συνάφεια

Η ύπαρξη αιτιώδους συνάφειας μεταξύ ενός δικαιώματος και ενός θεσμού ή μιας έννομης σχέσης θα δικαιολογούσε την επιβολή περιορισμού στην άσκηση του δικαιώματος . Αιτιώδης συνάφεια υπάρχει όταν συναντάται στο περιεχόμενο του θεμελιώδους δικαιώματος και του θεσμού ή της έννομης σχέσης ένα κοινό αντικειμενικό στοιχείο . Σ' αυτήν την περίπτωση , υπάρχει ανάγκη θεσμικής προσαρμογής του περιεχομένου του θεμελιώδους δικαιώματος λόγω της άσκησης του μέσα στον θεσμό ή την έννομη σχέση . Συγκεκριμένα πρόκειται για την εφαρμογή του θεσμικού περιεχομένου του δικαιώματος , δηλαδή του περιορισμένου αμυντικού περιεχομένου αυτού .

Η θεωρία της θεσμικής εφαρμογής και η αναζήτηση της αιτιώδους συνάφειας βοηθούν στην επίλυση των προβλημάτων που προκύπτουν από τη διαπλοκή τύπου και προσωπικότητας . Η σχέση δημοσιότητας , δηλαδή η σχέση ενός ατόμου με το κοινό , είναι μια έννομη σχέση αναγνωριζόμενη από το δίκαιο . Η δημοσιότητα έχει πολλές πλευρές και εκφάνσεις • μπορεί να είναι μόνιμη ή παροδική , να έχει θετικές ή αρνητικές συνέπειες για το άτομο , να είναι αποτέλεσμα επιδίωξης ή τυχαία . Το πρόσωπο το οποίο βρίσκεται στη δημοσιότητα όταν ασκεί κάποιο δικαίωμα του το οποίο συνδέεται με αιτιώδη συνάφεια με την έννομη σχέση της δημοσιότητας περιορίζεται (στην άσκηση του δικαιώματος του) . Ο περιορισμός αυτός επιβάλλεται μόνο κατά το μέτρο που επιβάλλει ο δεσμός αιτιώδους συνάφειας .

Όταν λοιπόν ένα άτομο είναι δημόσιο πρόσωπο , δηλαδή όταν εκτίθεται στα φώτα της δημοσιότητας , το δικαίωμα που έχει επί της προσωπικότητας του περιορίζεται . Συγκεκριμένα περιορίζεται το αμυντικό περιεχόμενο του δικαιώματος του , δηλαδή η αξίωση του να απέχουν τα άλλα άτομα από κάθε επιθετική ενέργεια , πράξη ή παράλειψη . Συνεπώς οι ασκούντες κριτική στα δημόσια πρόσωπα έχουν μεγαλύτερη ελευθερία απ' ότι στις περιπτώσεις των μη γνωστών στο κοινό ατόμων . Βέβαια αυτό δεν σημαίνει ότι εξαφανίζεται ολοκληρωτικά το αμυντικό περιεχόμενο του δικαιώματος στην προσωπικότητα , απλά περιορίζεται . Επίσης , δε σημαίνει ότι η έννομη σχέση της δημοσιότητας είναι πάντα του ίδιου περιεχομένου . Διαφορετικά εμφανίζεται στην περίπτωση ενός πολιτικού , ενός καλλιτέχνη ή ενός δράστη εγκλήματος .

ii. Δημοσιογραφική έρευνα και προστασία της προσωπικότητας

"Η δημοσιογραφία αρχίζει με την έρευνα " .56 Η έρευνα αυτή αποτελεί μια διαδικασία που έχει ως αρχή της ένα απλό γεγονός και ως τέλος ένα πλήρες ειδησεογραφικό προϊόν . Απαραίτητο όμως στοιχείο για την επιτυχή ολοκλήρωση αυτής είναι η ανεμπόδιστη πρόσβαση του δημοσιογράφου στις πηγές πληροφόρησης . Αλλιώς , ελλοχεύει ο κίνδυνος μιας αναληθούς δημοσίευσης .

Ένα χαρακτηριστικό της σύγχρονης δημοσιογραφίας είναι το πολυάριθμο των ειδήσεων αλλά και η ανάπτυξη και εφαρμογή νέων τεχνικών πληροφόρησης. Εύλογα ανακύπτει το εξής ερώτημα : Ποια η θέση της δημοσιογραφικής έρευνας στη δικαιοσύνη τάξη και ειδικότερα όσον αφορά την αναζήτηση πληροφοριών που συνδέονται άμεσα με το άτομο ;Τι έχει μεγαλύτερη αξία : ο περιορισμός των κινδύνων που αφορούν το άτομο ή η πληροφόρηση του κοινού που διψά για κάθε καινούρια είδηση ;

Η ελευθερία του τύπου περιλαμβάνει όλα τα στάδια στα οποία αναλύεται η δημοσιογραφική έρευνα , από τη συγκέντρωση του υλικού μέχρι τη δημοσίευση της είδησης . Στο χώρο αυτό ο τύπος είναι απαλλαγμένος από κρατικές παρεμβάσεις . Αφού λοιπόν , ο τύπος μπορεί ελεύθερα να συλλέγει το απαραίτητο υλικό με σκοπό την ενημέρωση του κοινού , ερμηνεύοντας την παρ. 2 του α. 14 θα πρέπει να θεωρήσουμε ότι κατοχυρώνεται η αρχή της ελεύθερης διάδοσης ειδήσεων και ελεύθερης πρόσβασης στις πηγές πληροφόρησης .Βάσει του α. 25 παρ. 1 , το κράτος είναι υπεύθυνο για την εξασφάλιση των πραγματικών προϋποθέσεων άσκησης των ατομικών ελευθεριών , άρα θεσπίζεται μια γενική προς το κράτος επιταγή να παρέχει στον τύπο τις απαραίτητες πληροφορίες και να εξασφαλίζει την ακώλυτη δημοσιογραφική έρευνα.57

Ο νομοθέτης μέχρι στιγμής δεν έχει ασχοληθεί με το θέμα της ελεύθερης πρόσβασης του τύπου στις πηγές της πληροφόρησης , αν όμως τον απασχολήσει , τότε λαμβάνοντας υπόψη την ελευθερία της δημοσιογραφικής έρευνας , θα πρέπει να εναρμονίσει τυχόν σύγκρουση με άλλο έννομο αγαθό και αν δεν είναι δυνατό , να θέσει προτεραιότητες . 58

Σε περίπτωση σύγκρουσης της ελευθερίας πληροφόρησης του τύπου με έννομο αγαθό της προσωπικότητας , εμφανίζονται ιδιαίτερες δυσχέρειες καθότι όλες οι συνταγματικές αρχές είναι ισοδύναμες και δεν επιδέχονται ιεράρχηση . Πρέπει να καθοριστούν κριτήρια βάσει των οποίων θα γίνει μια αξιολογική στάθμιση μεταξύ των δύο . Για να υπερισχύσει η αξίωση του τύπου για πληροφόρηση , πρέπει αυτή να είναι αναγκαία για τη διαμόρφωση της κοινής γνώμης σ' ένα ζήτημα και εξυπηρετεί την ανάγκη ενημέρωσης του κοινού. Καταρχήν , εξετάζεται αν θίγεται το δικαίωμα της προσωπικότητας και σε τι βαθμό . Κατόπιν , ερευνάται το κατά πόσο η προσβλητική ενέργεια ήταν αναγκαία και προσήκουσα για την εκπλήρωση της αποστολής του τύπου και κατά πόσο το συμφέρον πληροφόρησης δεν είναι αξιολογικά υποδεέστερο της προσβολής . Αν τελικά , το δικαίωμα του ατόμου για σεβασμό της προσωπικότητας του εθίγη , τα μέσα που χρησιμοποιήθηκαν δεν ήταν τα αρμόζοντα και το εξυπηρετούμενο συμφέρον ήταν ήσσονος σημασίας της προσβολής , τότε το συμφέρον προστασίας του ατόμου υπερτερεί της πληροφόρησης και υπάρχει προσβολή της προσωπικότητας .

Τέλος , σχετικά με την αξιολογική στάθμιση δυο αντιτιθέμενων έννομων αγαθών δεν πρέπει να λησμονείται ότι η καταλληλότητα ενός μέσου για την επίτευξη ενός συγκεκριμένου συμφέροντος προσδιορίζεται από την προσφορότητα του μέσου για την επίτευξη αυτού . Θα πρέπει ακόμη , και ο χρησιμοποιούμενος τρόπος έρευνας να είναι όσο το δυνατό λιγότερο επαχθής . Σχετικά με το μέγεθος του ενδιαφέροντος του κοινού για το θέμα αυτό , πρέπει από πριν να υπήρχαν τέτοιες ενδείξεις ώστε να αναμένεται αυξανόμενο ενδιαφέρον ενημέρωσης .

iii . Η αντίληψη της δημοσιογραφικής ελευθερίας στον κώδικα δεοντολογίας της Ε . Σ . Η . Ε . Α . 59

Οι " κώδικες δημοσιογραφικής ηθικής " περιλαμβάνουν ένα σύνολο αρχών και κανόνων για τον προσανατολισμό της πρακτικής του δημοσιογραφικού επαγγέλματος , που υιοθετούνται και εφαρμόζονται από τις επαγγελματικές οργανώσεις των δημοσιογράφων . Αυτοί αναφέρονται βασικά στην ελευθερία της έκφρασης και της πληροφόρησης και στα καθήκοντα και τις ευθύνες που τη συνοδεύουν . Σκοπός είναι να εξακριβωθεί πως γίνονται κατανοητά και πως ερμηνεύονται τα θεμελιώδη δικαιώματα στον κώδικα της Ε.Σ.Η.Ε.Α. .

Στην παρ. 2 αυτού , διατυπώνεται η ελευθερία της δημοσιογραφικής έκφρασης και πληροφόρησης . Έχει ενδιαφέρον η επισκόπηση των απόψεων του ελληνικού δημοσιογραφικού κόσμου σχετικά με το ζήτημα της ηθικής της πληροφόρησης 60 αλλά και η ευρύτερη πολιτικό-φιλοσοφική και συνταγματική συζήτηση γύρω απ' το θέμα αυτό . 61

Το ζήτημα της δημοσιογραφικής ηθικής εκφεύγει από την αρμοδιότητα του κράτους αλλά και από των δημοσιογραφικών ενώσεων , γιατί η επαγγελματική αυτορύθμιση είναι εξίσου επικίνδυνη με την κρατική ετερορύθμιση , διότι έχει ως συνέπεια την ομογενοποίηση των περιεχομένων της δημοσιογραφικής ελευθερίας και τελικά τον περιορισμό της πλουραλιστικής της έκφρασης .Γι' αυτό ως λύση προτείνεται η αναγωγή της δημοσιογραφικής ηθικής σε ζήτημα καθαρά ατομικής ευθύνης , που αφήνει στην προσωπική συνείδηση κάθε μεμονωμένου δημοσιογράφου την πραγμάτωση της ισορροπίας μεταξύ της ελευθερίας και των δεοντολογικών του καθηκόντων . Άρα τελικός κριτής είναι η ίδια η αγορά , δηλαδή οι " καταναλωτές των μέσων πληροφόρησης " , οι οποίοι με τις προτιμήσεις τους υποδεικνύουν στους δημοσιογράφους τι πρέπει να κάνουν και τι όχι .

Απ' την άλλη πλευρά , με την ύπαρξη αυτορύθμισης , απορρίπτεται η ρύθμιση της δημοσιογραφικής ελευθερίας από την έννομη τάξη με τη λογική μιας δημόσιας υπηρεσίας , όπως δηλαδή ορισμένα επαγγέλματα τα οποία είναι επιβαρυνόμενα με υποχρεώσεις δημόσιας φύσης που περιορίζουν την ελευθερία επιλογής των σκοπών της άσκησης τους , ενόψει του συλλογικού συμφέροντος που καλούνται να ικανοποιήσουν . 62 Σύμφωνα με την αντίληψη αυτή , το κράτος οφείλει ν' ασκήσει έλεγχο και εποπτεία της καλής άσκησης του δημοσιογραφικού επαγγέλματος , ακόμη και όταν δεν διακυβεύονται ατομικά συμφέροντα των πολιτών , με την επιβολή υποχρεώσεων και δεσμεύσεων διοικητικού δικαίου . Η αντίληψη αυτή απορρίπτεται απ' τον κώδικα της Ε.Σ.Η.Ε.Α. ήδη απ' το προοίμιο του : (έναν απ' τους σκοπούς του κώδικα είναι) " να αποθαρρύνει κάθε απόπειρα κρατικού ή άλλου επηρεασμού με τον αυτοκαθορισμό κανόνων υπεύθυνης λειτουργίας " .

Πρέπει να σημειωθεί εδώ ότι το Σύνταγμα στο α. 15 παρ. 2 αποσπά την ελευθερία έκφρασης και πληροφόρησης των ραδιοτηλεοπτικών δημοσιογράφων από τη χορεία των ατομικών θεμελιωδών δικαιωμάτων , επιβάλλοντας σ' αυτήν τη λογική της δημόσιας υπηρεσίας . Ο κώδικας της Ε.Σ.Η.Ε.Α. καλύπτει όλους τους τομείς των μέσων πληροφόρησης , χωρίς να έρχεται σε αντιπαράθεση με το ιδιαίτερο νομικό καθεστώς της ραδιοτηλεόρασης , στο οποίο ισχύουν παράλληλα οι κανόνες του κώδικα και οι διοικητικές κυρώσεις που προβλέπονται για την παραβίαση τους από τον ραδιοτηλεοπτικό νόμο . Δεχόμεστε λοιπόν λογικά , ότι η απόκρουση της υπαγωγής της δημοσιογραφικής ελευθερίας σε διοικητικούς περιορισμούς αφορά μόνο την ελευθερία του τύπου και την επιδιωκόμενη αποτροπή του κινδύνου κρατικής ρύθμισης της δημοσιογραφικής έκφρασης , αφορά κυρίως την υπόθεση επέκτασης του καθεστώτος της ραδιοτηλεόρασης και στον τύπο . Μια υπόθεση που όμως συναντά συνταγματικά εμπόδια , αφού στο α. 14 αυτού , κυριαρχεί η λογική του ατομικού δικαιώματος κι όχι της δημόσιας υπηρεσίας . 63

Στο α. 2 του κώδικα της Ε.Σ.Η.Ε.Α. χαρακτηρίζεται η δημοσιογραφία ως κοινωνικό λειτουργήμα που συνεπάγεται δικαιώματα και υποχρεώσεις . Στη γενική θεωρία του δικαίου , ως λειτουργήμα νοείται ένα σύμπλεγμα δικαιωμάτων και υποχρεώσεων προορισμένων στην εξυπηρέτηση ενός προκαθορισμένου σκοπού από το δίκαιο . Ο κώδικας της Ε.Σ.Η.Ε.Α. χαρακτηρίζοντας τη δημοσιογραφία ως λειτουργήμα εννοεί ότι αυτή περιλαμβάνει ένα σύνολο δικαιωμάτων και υποχρεώσεων , που βρίσκουν το δικαιολογητικό τους λόγο στην ικανοποίηση του δικαιώματος των πολιτών για πληροφόρηση αντικειμενική και αμερόληπτη και κυρίως , σεβόμενη την προσωπικότητα των άλλων . Υπάρχουν λοιπόν καθήκοντα των δημοσιογράφων που απορρέουν από τον αυτό-έλεγχο του δημοσιογραφικού σώματος και όχι από κάποια κρατική επιταγή . 64

Ο κώδικας σε γενικές γραμμές υιοθετεί τη θεωρία της " κοινωνικής ευθύνης των μέσων πληροφόρησης και της δημοσιογραφίας " . Οι δημοσιογράφοι είναι πρώτα υπόλογοι στην κοινωνία και ύστερα στους εργοδότες ή στην αγορά . Υπό το πόρισμα αυτής της θεώρησης , η προέχουσα αξία της δημοσιογραφικής πληροφόρησης είναι η κοινωνική ευθύνη του δημοσιογράφου απέναντι στους πολίτες-χρήστες των μέσων πληροφόρησης .

Όσον αφορά το καθήκον αντικειμενικής πληροφόρησης , αυτό δεν καθιερώνεται ρητά στον κώδικα της Ε.Σ.Η.Ε.Α. . Αρκετοί δημοσιογράφοι θεωρούν ότι για τα τέτοια καθιέρωση δεν είναι ούτε δυνατή γιατί η παρουσίαση ενός γεγονότος ενέχει υποκειμενικότητα , αλλά ούτε και επιθυμητή γιατί μπορεί να έρθει σε σύγκρουση με τον κριτικό ρόλο της δημοσιογραφίας . Τελικά όμως στο α. 1 του κώδικα προβλέπεται μια σειρά από δημοσιογραφικά καθήκοντα που έχουν ως σκοπό τη διασφάλιση και προαγωγή μιας αντικειμενικής δημοσιογραφικής πρακτικής , συμβάλλοντας στην σωστή πληροφόρηση του κοινού . Η διάταξη αυτή υπάρχει -παρά την υιοθέτηση της παραπάνω αντίληψης - γιατί ένας κώδικας δεοντολογίας δε θα μπορούσε να παραβλέψει τα οφέλη που συνεπάγεται η αρχή της αντικειμενικότητας για τους πολίτες-χρήστες των μέσων πληροφόρησης .

Τα κεντρικά χαρακτηριστικά μιας αντικειμενικής δημοσιογραφικής πρακτικής είναι :

- α) ν' ανταποκρίνεται η είδηση στην πραγματικότητα ή τουλάχιστον σε μια αξιόπιστη εκδοχή αυτής ,
- β) να παρουσιάζονται όλα τα ουσιώδη γεγονότα μιας είδησης κι όλες οι πηγές ή γνώμες ,
- γ) να παρουσιάζονται στα εριζόμενα ζητήματα όλες οι αντικρουόμενες απόψεις ,

δ) να παρουσιάζονται τα γεγονότα που επιδέχονται αξιολογική κρίση ουδέτερα ,
ε) να διακρίνονται τα γεγονότα από τα σχόλια και τις γνώμες .

Η παραβίαση του καθήκοντος αντικειμενικής πληροφόρησης συνεπάγεται κυρώσεις μόνο όταν προσβάλλονται άλλα δικαιώματα έτσι , όπως αυτά της προσωπικότητας , ιδίως το δικαίωμα στην τιμή , την υπόληψη και την εικόνα , την οικονομική ή επαγγελματική υπόληψη ... (α. 57, 59, και 920 Α. Κ . και 361 , 362 και 363 Π. Κ .) . Συνεπώς δε γίνεται λόγος για μια γενική νομική υποχρέωση του τύπου.65 Προβλέπεται επίσης στον κώδικα της Ε.Σ.Η.Ε.Α. στο α. 1 "δικαίωμα του ανθρώπου και του πολίτη να πληροφορείται ελεύθερα " , στο α. 1α "πρώτιστο καθήκον –για τον δημοσιογράφο- προς την κοινωνία και τον εαυτό του –να θεωρεί- τη δημοσιοποίηση όλης της αλήθειας " , στο α. 1ε υπάρχει υποχρέωση του δημοσιογράφου " να ερευνά προκαταβολικά , με αίσθημα ευθύνης και με επίγνωση των συνεπειών , την ακρίβεια της πληροφορίας ή της είδησης που πρόκειται να μεταδώσει " . Οι τρεις αυτές διατάξεις αναφέρονται στο καθήκον αληθείας του δημοσιογράφου . Δεν νοείται όμως η απόλυτη αλήθεια, ως η έσχατη ουσία των πραγμάτων, αλλά η ανταπόκριση μεταξύ παρουσίασης και πραγματικότητας . Οι σκόπιμες ανακρίβειες αποτελούν την πλέον επίμεμπτη συμπεριφορά . Ο ψευδής λόγος όμως , δεν απαγορεύεται άμεσα από το Σύνταγμα , αλλά ελέγχεται από τα όργανα του α. 8 66.

δ. Το δικαίωμα της προσωπικότητας ως περιορισμός της ελευθερίας του τύπου

ii. Δογματική θεώρηση και περιεχόμενο του δικαιώματος της προσωπικότητας 67

Όπως γίνεται σήμερα δεκτό στα περισσότερα ευρωπαϊκά δίκαια , η προστασία της προσωπικότητας περιλαμβάνει τα διάφορα αγαθά που συνδέονται με το πρόσωπο , δηλαδή την τιμή , την ιδιωτική ζωή , τη σφαίρα του απορρήτου , τη σωματική και ψυχική ακεραιότητα , την υγεία , αλλά και στοιχεία εξατομίκευσης του ατόμου , όπως η εικόνα , το όνομα κ. τ. λ. .68 Το δικαίωμα της προσωπικότητας είναι ένα " δικαίωμα πλαισίου " στο οποίο περιλαμβάνονται αφενός , εκφάνσεις που συνθέτουν την αξία του ανθρώπου αποτελώντας αναπόσπαστα στοιχεία της ανθρώπινης ιδιότητας του και αφετέρου , συντελεστές καθοριστικοί της ατομικότητας του προσώπου . Η ανθρώπινη αξία είναι αγαθό το οποίο δεν είναι δεκτικό σταθμίσεως με άλλα συμφέροντα , αλλά αποτελεί τον απαραβίαστο πυρήνα του δικαιώματος της προσωπικότητας . Γύρω από τον πυρήνα αυτό κινούνται τ' άλλα έννομα αγαθά της προσωπικότητας , τα οποία είναι καταρχήν απαραβίαστα , ενδέχεται όμως να υποχωρήσουν αν συγκρουθούν με άλλο υπέρτερο αγαθό , το οποίο αναγορεύεται από την έννομη τάξη σε λόγο που δικαιολογεί την επέμβαση ή που αίρει τον παράνομο χαρακτήρα της παραβίασης .69 Ο χαρακτηρισμός του δικαιώματος της προσωπικότητας ως "δικαιώματος πλαισίου " ανάγεται στη γερμανική διδασκαλία . Σύμφωνα με την κρατούσα άποψη , το δικαίωμα –πλαίσιο πρέπει να πληρωθεί και να συγκεκριμενοποιηθεί με βάση τις κατηγορίες στις οποίες διακρίνονται τα επιμέρους έννομα αγαθά της προσωπικότητας , ο δε παράνομος χαρακτήρας της προσβολής κρίνεται από την εκάστοτε ad hoc στάθμιση συμφερόντων . Υποστηρίζεται όμως και η άποψη , 70 ότι το δικαίωμα της προσωπικότητας αποτελείται αφενός , από έναν πυρήνα σε σχέση με τον οποίο όλες οι επεμβάσεις θεωρούνται καταρχήν παράνομες και αφετέρου , από τα λοιπά αγαθά της προσωπικότητας , η προσβολή των οποίων κρίνεται κατά περίπτωση αν συνιστά ή όχι παράνομη συμπεριφορά . 71

Ενώ κατά τον Savigny , όλα τα δικαιώματα έχουν εξουσιαστικό περιεχόμενο , η κρατούσα σήμερα άποψη δέχεται ως εξουσιαστικά μόνο τα απόλυτα δικαιώματα , τα οποία διακρίνει σαφώς από τα σχετικά . Τα επιμέρους αγαθά της προσωπικότητας θεωρούνται ότι εμπίπτουν στην κατηγορία των εξουσιαστικών και απόλυτων δικαιωμάτων .72 Έχουν όμως στο παρελθόν διατυπωθεί σοβαρές αντιρρήσεις για το εάν η έννοια εξουσιασσεως είναι πρόσφορη να χαρακτηρίσει τη σχέση του ανθρώπου με τα αγαθά της προσωπικότητας του , καθώς στη σχέση αυτή το υποκείμενο συμπίπτει με το αντικείμενο . Γίνεται σήμερα ευρύτερα δεκτό , ότι η εξουσία που παρέχεται στο υποκείμενο έχει στην ουσία αρνητικό περιεχόμενο και συνίσταται στη δυνατότητα απόκρουσης επεμβάσεων τρίτων που θίγουν την προσωπικότητα . Αν δεχτούμε ότι απόλυτο δικαίωμα είναι αυτό που οφείλει να σέβεται κάθε τρίτος και που μπορεί να είναι αντικείμενο προσβολής από τον καθένα , τότε το δικαίωμα της προσωπικότητας έχει αναντίρρητα απόλυτο χαρακτήρα . Αν όμως θεωρήσουμε ότι είναι ένα δικαίωμα που η έννομη τάξη προστατεύει απεριόριστα από κάθε νοητή προσβλητική ενέργεια , τότε και πάλι ο απόλυτος χαρακτήρας του δικαιώματος δεν τίθεται υπό αμφισβήτηση .

ii . Το δικαίωμα της προσωπικότητας στο α. 57 Α. Κ. και γενικότερα στο αστικό δίκαιο

Το ιδιωτικού δικαίου δικαίωμα της προσωπικότητας διατυπώνεται στο α. 57 του Α. Κ. ως μια γενική ρήτρα μέσω της οποίας αναγνωρίζεται ένα γενικό , απόλυτο δικαίωμα του καθενός , με το οποίο εξασφαλίζεται η προστασία του προσώπου και γενικότερα η προάσπιση της αξίας του ανθρώπου . 73 Η Α. Κ. 57 αποτελεί συγκεκριασμό των συνταγματικών διατάξεων των α. 2 παρ. 1 και 5 παρ. 1 , κι έτσι στο ιδιωτικό δικαίωμα της προσωπικότητας περιλαμβάνονται ο σεβασμός της αξίας του ανθρώπου αλλά και η ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας . Μπορεί να γίνει λοιπόν , διάκριση ανάμεσα στη στατική πλευρά της προσωπικότητας , η οποία συμπίπτει και ταυτίζεται με την αναγνωριζόμενη αξία του ανθρώπου και στη δυναμική πλευρά αυτής , που ταυτίζεται με την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας . Προσβολή της προσωπικότητας δε σημαίνει τίποτε άλλο παρά συγκρουση δύο ομοειδών δικαιωμάτων : του θύματος απ' τη μια , του οποίου προσβλήθηκε η στατική πλευρά και του δράστη απ' την άλλη , του οποίου κρίνεται η δυναμική πλευρά της προσωπικότητας του . Βλέπουμε λοιπόν ότι το α. 57 Α. Κ. , δεν προστατεύει μόνο τον προσβληθέντα από τον τύπο ή τα μέσα μαζικής επικοινωνίας αλλά και τον συντάκτη – δημοσιογράφο αν αυτός ενήργησε τηρώντας τις συναλλακτικές υποχρεώσεις του τύπου .

Η γενική ρήτρα του α. 57 Α. Κ. επιτρέπει στον εφαρμοστή του δικαίου την συνεχή διεύρυνση του περιεχομένου του δικαιώματος , καθότι ο νομοθέτης απέφυγε να το οριοθετήσει . Έτσι , η έννοια της

προσωπικότητας αποτελεί αντικείμενο αναζήτησης και όχι προκαθορισμένη διάσταση . Κρίσιμη είναι λοιπόν , η εφαρμογή της διάταξης από τη νομολογία . Η προσάθεια θεωρητικού προσδιορισμού του περιεχομένου του δικαιώματος της προσωπικότητας , ώστε να είναι δυνατή η υπαγωγή επιμέρους περιπτώσεων στη γενική αυτή διάταξη , προσκρούει στη νομική πρακτική , η οποία απέδειξε ότι εφόσον δε τίγεται ο πυρήνας του δικαιώματος είναι αναγκαία η στάθμιση συμφερόντων και προστατευτέων έννομων αγαθών , κάτι που τελικά αποδέχτηκε και η θεωρία .

Στο ιδιωτικό δίκαιο , το δικαίωμα της προσωπικότητας έχει διττή λειτουργία : α) εισάγει ένα θεμελιώδες νομικό αξιολογικό κριτήριο στο οποίο είναι εναρμονισμένο το σύνολο του ιδιωτικού δικαίου . Η μέσω του γενικού δικαιώματος της προσωπικότητας αναγνωριζόμενη βασική δικαιοκή αρχή της προστασίας του προσώπου διεισδύει στο σύνολο του ιδιωτικού δικαίου και καθοδηγεί την ερμηνεία του έτσι ώστε να γίνεται λόγος για την αρχή της "σύμφωνης προς την προστασία της προσωπικότητας " ερμηνεία του ιδιωτικού δικαίου . 74 β) Όπου το σύστημα του ιδιωτικού δικαίου δεν επαρκεί και οι προσφερόμενες λύσεις δεν είναι ικανοποιητικές , καθίσταται αναγκαία η αναγωγή στην γενική ρήτρα του α. 57 Α. Κ. όπου εκφράζεται η αρχή της προστασίας της προσωπικότητας . Όταν δηλαδή , δεν υπάρχει ειδική διάταξη που να προστατεύει επαρκώς τ' αγαθά της προσωπικότητας , επεμβαίνει το γενικό δικαίωμα της προσωπικότητας ως επικουρικό νομικό βοήθημα .

iii . Ο σεβασμός της προσωπικής σφαίρας και της ιδιωτικής ζωής του ατόμου στον κώδικα της Ε. Σ. Η. Ε. Α.

Σύμφωνα με το α. 2β του κώδικα της Ε.Σ.Η.Ε.Α. ο δημοσιογράφος οφείλει "να σέβεται την προσωπικότητα , την αξιοπρέπεια και το απαραβίαστο της ιδιωτικής ζωής του ανθρώπου και του πολίτη " . Η διάταξη αναφέρεται σε όσους αποτελούν "αντικείμενο" της πληροφόρησης , ενώ οι προαναφερθείσες αναφέρονταν στα πρόσωπα ως αποδέκτες . Απ' το άρθρο αυτό καλύπτονται : το δικαίωμα στο όνομα (α. 5 παρ. 1 Σ. , α. 57 και 59 Α. Κ.) , το δικαίωμα στην εικόνα (α. 5 παρ. 1 Σ. , α. 57 και 59 Α. Κ. , α. 7 και 9 του κώδικα δημοσιογραφικής δεοντολογίας του Ε. Σ. Ρ.) , το δικαίωμα ιδιωτικού βίου (α. 9 εδ. β Σ. , α. 57 και 59 Α. Κ. , α. 334, 366 και 370 Π. Κ. , α. 7 του κώδικα του Ε. Σ. Ρ.) , το δικαίωμα στην προσωπική ταυτότητα (α. 5 παρ. 1 Σ. , α. 57 και 59 Α. Κ.) , το δικαίωμα στην τιμή και στην υπόληψη (α. 2 παρ. 1 Σ. , α. 57 και 59 Α. Κ. , α. 361 , 362 και 363 Π. Κ.) . Η παράβαση των νομικών αυτών κανόνων πέρα από τις αστικές , ποινικές ή διοικητικές συνέπειες που επιφέρει , θεωρείται και ως επίμεμπτη συμπεριφορά από τη σκοπιά της επαγγελματικής δεοντολογίας .

Σε κάποιες περιπτώσεις δεν απαιτείται ιδιαίτερη προσπάθεια από τον εφαρμοστή του δικαίου για να διαπιστώσει το παράνομο της άσκησης δημοσιογραφικής ελευθερίας , όπως π. χ. σε περίπτωση συκοφαντικής δυσφήμισης . Όμως υπάρχουν και περιπτώσεις όπου ο εφαρμοστής απαιτείται να προβεί σε μια ad hoc στάθμιση συμφερόντων , ώστε να διαπιστωθεί αν ο δημοσιογράφος προσέβαλε θεμιτά την τιμή του τρίτου , όπως π. χ. σε περίπτωση εφαρμογής του α. 367 Π. Κ. και της ρήτρας του δικαιολογημένου συμφέροντος . Στο α. 2 β εδ. β του κώδικα της Ε.Σ.Η.Ε.Α. αναφέρεται : " όταν το επιτάσσει το δικαίωμα της πληροφόρησης μπορεί να χρησιμοποιεί , πάντοτε με τρόπο υπεύθυνο , στοιχεία από την ιδιωτική ζωή προσώπων που ασκούν δημόσιο λειτουργήμα ή έχουν στην κοινωνία ιδιαίτερη θέση και ισχύ και υπόκεινται στον κοινωνικό έλεγχο " . Αυτό αποτελεί μια προβολή της ρήτρας του α. 367 Π. Κ. για τη διαφύλαξη δικαιολογημένου ενδιαφέροντος . Σκοπός πάντως του α. 2β είναι να προλάβει τις νομικές κυρώσεις λόγω προσβολής δικαιωμάτων της προσωπικότητας των πολιτών , μέσω της οικειοθελούς συμμόρφωσης των δημοσιογράφων με τους κανόνες που τα προστατεύουν .

Μια άλλη διάταξη που αφορά δικαιώματα που προστατεύουν το πρόσωπο , είναι αυτή του α. 2γ του κώδικα της Ε.Σ.Η.Ε.Α. : " –ο δημοσιογράφος οφείλει– να σέβεται το τεκμήριο της αθωότητας και να μην προεξοφλεί τις δικαστικές αποφάσεις " . Πράγματι , αυτό είναι ένα ζήτημα στο οποίο οι νομικοί θα 'πρεπε να δώσουν ιδιαίτερη σημασία . Δυστυχώς , συναντάται σήμερα το εξής φαινόμενο : οι κατηγορούμενοι αλλά και οι απλά ύποπτοι πριν καν δικαστούν στο δικαστήριο , έχουν ήδη δικαστεί στα μέσα ενημέρωσης και μάλιστα έχει εκδοθεί και απόφαση για την υπόθεση τους ! Το ζήτημα αυτό δεν περιορίζεται στην καταπάτηση του τεκμηρίου της αθωότητας αλλά συναρτάται με την παραβίαση όλης της διαδικασίας . Βγαίνουν τα πρόσωπα των κατηγορουμένων στην τηλεόραση ή σε φωτογραφίες στις εφημερίδες , γνωστοποιούνται οι δικογραφίες πριν τη δίκη , οι δικηγόροι μιλούν ακατάπαστα για τις υποθέσεις τους και γενικά εμφανίζεται μια κατάσταση όπου κανείς αρμόδιος δεν φαίνεται να ενδιαφέρεται να διορθώσει . Με λίγα λόγια , μπορεί να υπάρχει η διάταξη αυτή του κώδικα της Ε.Σ.Η.Ε.Α. , όμως ποιο το νόημα της αφού τελικά οι δημοσιογράφοι δεν τη σέβονται ; Να σημειωθεί ότι δεν αποκλείεται με υπαγωγή στις διατάξεις του αστικού και του ποινικού δικαίου για την προστασία της τιμής και της υπόληψης του ατόμου , να επιβληθούν κυρώσεις στο δημοσιογράφο , αν ο δικαστής κρίνει ότι η παραβίαση του τεκμηρίου αθωότητας είναι άδικη πράξη . 75

iv. Ο παράνομος χαρακτήρας της προσβολής της προσωπικότητας 75α

Απαραίτητη προϋπόθεση για την προστασία της προσωπικότητας είναι ο παράνομος χαρακτήρας της προσβολής της , που συνίσταται στην χωρίς νόμιμο λόγο παραβίαση μιας δικαιοκή αρχής που έχει τεθεί χάριν της προστασίας του προσβληθέντος έννομου αγαθού . Όμως επειδή ο νόμος δεν προσδιορίζει το περιεχόμενο της προσωπικότητας , πρέπει να διαπιστωθεί αν το αγαθό που προσβάλλεται είναι στοιχείο της προσωπικότητας . Αν η απάντηση είναι καταφατική , τότε –κατά την ορθότερη άποψη– είναι δεδομένη η παρανομία της συμπεριφοράς (υπό την προϋπόθεση ότι δεν συντρέχει λόγος που να δικαιολογεί την συμπεριφορά) .

Στο πεδίο των αδικοπραξιών , γίνεται λόγος για διαφορά μεταξύ του παρανόμου λόγω προσβολής απόλυτου δικαιώματος και προσβολής έννομου αγαθού μέσω προσβολής προστατευτικού αυτού κανόνα δικαίου ή μέσω παραβίασης του πνεύματος του δικαίου ή επιταγής της έννομης τάξης προστατευτικής του έννομου αγαθού . 76 Έτσι λοιπόν και στο δικαίωμα επί της προσωπικότητας μπορεί να γίνει διάκριση μεταξύ προστασίας που συνίσταται σε εξουσία απόκρουσης και προστασίας μέσω απαγορεύσεων που αποβλέπουν σε συγκεκριμένες προσβολές άλλου έννομου αγαθού (π. χ. παραβίαση τω α. 967 επ. Α. Κ.) .

ν . Ειδικότερα η προσβολή της τιμής

Τα έννομα αγαθά που περικλείονται στο δικαίωμα της προσωπικότητας δεν είναι όλα αντικείμενο προσβολών από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης . Τέτοια είναι η ζωή , η σωματική ακεραιότητα , η ελευθερία κίνησης .⁷⁷ Αυτά που πληττονται κυρίως είναι η τιμή , η ιδιωτική ζωή , η εικόνα , ο γραπτός και προφορικός λόγος και η σφαίρα του απορρήτου . Εκτός από την τιμή , τα υπόλοιπα έννομα αγαθά θίγονται ήδη από τη διενέργεια της δημοσιογραφικής έρευνας , χωρίς ν' απαιτείται ν' ακολουθήσει δημοσίευση . Η τιμή όμως , είναι το κατεξοχήν προσβαλλόμενο έννομο αγαθό μέσω της δημοσίευσης , δηλαδή της χρησιμοποίησης και διάδοσης από τον τύπο προσβλητικών πληροφοριών και κρίσεων .

Το δικαίο προστατεύει την τιμή μέσω των ποινικών διατάξεων του Π. Κ.

(α. 361 επ.) , στα οποίες θεμελιώνεται το παράνομο της πράξης , εξασφαλίζοντας την προστασία της τιμής και μέσω των διατάξεων περί αδικοπραξιών . Ανεξάρτητα όμως από το ποινικό δικαίο , η τιμή προστατεύεται και αυτοτελώς με τις διατάξεις για την προσωπικότητα .

Η προστασία της τιμής στον Π. Κ. συνεπάγεται τη νομική εξασφάλιση της αξίωσης κάθε ατόμου για σεβασμό της " εσωτερικής " τιμής του -άρρηκτα συνδεδεμένη με την ανθρώπινη αξία- , αλλά και του δικαιώματος του για αναγνώριση της κοινωνικής καταξίωσης , δηλαδή της " εξωτερικής " τιμής . Η βάση της "εσωτερικής " τιμής είναι η αξία που ενυπάρχει στον άνθρωπο από τη γέννηση του και τον καταλαμβάνει ως φορέα πνευματικών και ηθικών αξιών και εμπίπτει στο προστατευτικό πεδίο του α. 2 παρ 1 του Συντάγματος . Η "εξωτερική" τιμή , η λεγόμενη συναλλακτική τιμή ή υπόληψη , καταλαμβάνει την κοινωνική καταξίωση του ατόμου , την αναγνώριση του , την καλή του φήμη και γενικότερα το όνομα του . Η εξωτερική τιμή , μέσω του χαρακτήρα , της κοινωνικής συμπεριφοράς και προσφοράς , προστίθεται στον πυρήνα αξιών που συνοδεύουν τον άνθρωπο σ' όλη του τη ζωή , δηλαδή στην εσωτερική τιμή . Στις περιπτώσεις σύγκρουσης της αξίωσης σεβασμού της τιμής με την ελευθερία του τύπου , προσβαλλόμενο αγαθό είναι η εξωτερική τιμή , χωρίς αυτό να σημαίνει ότι η εσωτερική τιμή βρίσκεται εκτός έννομης προστασίας .

Η συνταγματική προστασία της αξίας του ανθρώπου δεν επιτρέπει την υποκειμενική αξιολόγηση της τιμής , αλλά επιβάλλει , για τον καθορισμό του περιεχομένου της την εφαρμογή αντικειμενικών κριτηρίων . Αναζητείται δηλαδή , πως ένας μέσος , αντικειμενικός παρατηρητής αντιλαμβάνεται την τιμή . Όμως οι αντικειμενικές αξίες αλλάζουν με την πάροδο του χρόνου , όποτε και τα αντικειμενικά αυτά κριτήρια δεν μένουν αναλλοίωτα . Γι' αυτό το λόγο τα αμερικανικά δικαστήρια αναζητούν τον ατομικό αυτό-προσδιορισμό και την αυτό-τοποθέτηση του συγκεκριμένου ατόμου απέναντι στη δημοσιότητα . Σε μια περίπτωση ψευδών ισχυρισμών περί πραγματικών περιστατικών , σημασία έχει κυρίως ότι έτσι δίνεται μια εικόνα του υιομένου που δεν ανταποκρίνεται στην αλήθεια , έτσι όπως ο ίδιος την προσδιορίζει και όχι τόσο ο μειωτικός για την τιμή χαρακτήρας τους .

Προκειμένου να κριθεί αν μια δραστηριότητα του τύπου συνιστά προσβολή της τιμής , πρέπει πρώτα ν' απαντηθούν ορισμένα ερωτήματα σχετικά με : α) το είδος και το περιεχόμενο της προσβολής [πραγματικός ισχυρισμός ή αξιολογική κρίση ; άποψη του συντάκτη του δημοσιεύματος ή μεταφορά απόψεων τρίτων ;] , β) την ποιοτική επίδραση της προσβλητικής ενέργειας [έκταση και ένταση της επίθεσης , συνέπειες για τον θιγόντα κ. τ. λ.], γ) την ποσοτική επίδραση της προσβλητικής ενέργειας [τίνος η τιμή θίγη , ενός ή πολλών ;] , δ) το μέσον με το οποίο πραγματοποιήθηκε η προσβλητική ενέργεια [έκφραση άποψης σε επιστημονικό περιοδικό ; σε έντυπο ευρείας κυκλοφορίας ;] , ε) την αφορμή της προσβλητικής ενέργειας [προηγούμενη πολιτική ή οικονομική συμπεριφορά ή προηγούμενο δημοσίευμα του θιγόντος ; επικαιρότητα του αντικειμένου ; προσωπικές σχέσεις επιτιθέμενου και θιγόντος ;] , στ) τα κίνητρα της προσβλητικής ενέργειας [ικανοποίηση δικαιολογημένου ενδιαφέροντος , ενημέρωση για συγκεκριμένο τρόπο πολιτικής , οικονομικής ή κοινωνικής συμπεριφοράς ; πρόθεση πρόκλησης ζημίας ; ανταγωνισμός ;] .

Κατά κανόνα , προσβολή της τιμής επιφέρουν δημοσιεύματα που περιλαμβάνουν μειωτικές κρίσεις ή αναφέρονται σε πραγματικά περιστατικά γύρω από την επαγγελματική , προσωπική ή κοινωνική ζωή ενός ατόμου . Η διάκριση μεταξύ προσβλητικών πραγματικών ισχυρισμών και έκφρασης γνώμης είναι καθοριστική για το εάν θεμελιώνεται αξίωση άρσης της προσβολής . Δυστυχώς όμως , μια τέτοια διάκριση δεν είναι απλό ζήτημα . Αφενός υπάρχουν περιπτώσεις μικτές και αφετέρου στη βάση μιας αξιολογικής κρίσης βρίσκεται ένας πυρήνας πραγματικού γεγονότος , απ' τον οποίο η αξιολογική κρίση δεν είναι δυνατό ν' αποσπασθεί .⁷⁸ Η έκφραση αξιολογικών κρίσεων είναι επιτρεπτή εφόσον στηρίζεται σε αληθή πραγματικά περιστατικά . Οι αξιολογικές κρίσεις όσον αφορά επιτεύγματα ή τη συμπεριφορά ενός προσώπου θεωρούνται προσβλητικές της τιμής όταν , λόγω του τρόπου και της μορφής της κρίσης , συνιστούν έκφραση περιφρόνησης ή θίγουν την προσωπικότητα κατά τρόπο που αντιβαίνει στα χρηστά ήθη . Η διάκριση έχει σημασία και κατά το στάδιο της στάθμισης των συγκρουόμενων συμφερόντων , όποτε και ο δικαστής πρέπει ν' αποφανθεί για το αν πρόκειται για προσβολή της τιμής μέσω ενός αναληθούς πραγματικού ισχυρισμού ή μέσω αξιολογικής κρίσης . Αν αυτό δε διευκρινιστεί μπορούν να διαταχθούν αποδείξεις .

Για επιτρεπτή αξιολογική κρίση γίνεται λόγος , όταν τα πραγματικά περιστατικά πάνω στα οποία στηρίζεται παρουσιάζονται έτσι ,ώστε να μπορεί ο αποδέκτης να σχηματίσει ίδια γνώμη . Δεν επιτρέπεται συνεπώς , να δημιουργεί ψευδείς εντυπώσεις σχετικά με τα πραγματικά περιστατικά , αλλά ο συντάκτης του δημοσιεύματος πρέπει να γνωστοποιεί τα αληθή γεγονότα , ώστε το κοινό να μπορεί να σχηματίσει ίδια αντίληψη . Αυτό βέβαια , δεν είναι πάντα δυνατό , κυρίως λόγω της πίεσης χρόνου που υπάρχει στο δημοσιογραφικό επάγγελμα . Μπορεί να δημοσιεύονται ταυτόχρονα τα γεγονότα και οι κρίσεις αυτών , αλλά είναι πιθανό να ακολουθούν τα σχόλια σε επόμενο φύλλο .

Η αξιολογική κρίση πρέπει να είναι έκφραση προσωπικής γνώμης και όχι μεταφορά απόψεων άλλων . Η απλή μετάδοση κρίσης , έστω και επιτιμητικής , δεν συνιστά προσβολή της τιμής εφόσον ο συντάκτης δεν την ασπάζεται . Εν ολίγοις , η αξιολογική κρίση είναι μια έκφραση προσβολής προς το πρόσωπο , όταν βασίζεται σε πραγματικά περιστατικά που δεν την καλύπτουν ή όταν η κριτική περιέχει προσωπική επίθεση που υπερβαίνει τα θεμιτά όρια της κριτικής .

Η δημοσιεύση προσβλητικών -αναληθών- ισχυρισμών δε συνιστά πάντα προσβολή της τιμής όταν γίνεται στο πλαίσιο ανταλλαγής πυρών μέσω του τύπου , δηλαδή στην περίπτωση που αποτελεί τη μια πλευρά ενός διαλόγου μέσω του τύπου . Στις περιπτώσεις αυτές το δικαίωμα της τιμής σχετικοποιείται όταν η προσβολή αποτελεί μια αντεπίθεση , γιατί δικαιολογείται από την προηγούμενη προσβολή της τιμής . Η θέση αυτή γίνεται

εύκολα κατανοητή στο πλαίσιο του σχήματος λόγος-αντίλογος . Ο αντίλογος αποτελεί πρόσφορη αντίδραση στο λόγο .

Ειδικότερα στο θέμα της άσκησης κριτικής , σύμφωνα με το α. 367 Π. Κ. "δεν αποτελούν άδικη πράξη : α) οι δυσμενείς κρίσεις για επιστημονικές , καλλιτεχνικές ή επαγγελματικές εργασίες " . Για να εφαρμοστεί αυτή η διάταξη προϋποτίθεται η τήρηση εκ μέρους του συντάκτη της αρχής της αναλογικότητας. Πρέπει δηλαδή οι δυσμενείς κρίσεις να είναι ανάλογες με τον επιδιωκόμενο σκοπό , διαφορετικά μπορεί να θεωρηθεί κατάχρηση της ελευθερίας του τύπου και το δημοσίευμα να επιφέρει προσβολή της προσωπικότητας του θιγομένου . Από τις αρχές της αναλογικότητας και της αντικειμενικότητας άρχισε να αποστασιοποιείται η ελληνική νομολογία σχετικά με την άσκηση κριτικής . Το Εφετείο Αθηνών στην απόφαση 9975/1986 79 έκρινε ότι παρότι τα δημοσιεύματα ήταν αντικειμενικά ανακριβή και ο τόνος της κριτικής οξύς , δεν προσβλήθηκε η τιμή , καθότι η ασκηθείσα κριτική εμπίπτει στα συνταγματικά όρια της ελευθερίας του τύπου και του α. 367 Π. Κ. .Επίσης , η οξεία κριτική στον τίτλο ενός δημοσιεύματος κρίνεται σε συνάρτηση με το περιεχόμενο αυτού . Στην Α. Π. 392/1990 80 , ο τίτλος " κυβέρνηση απατεώνων " δεν ανταποκρίνεται στο περιεχόμενο του δημοσιεύματος όπου ασκείται μεν κριτική δριμεία , όμως σε λίγα μόνο μέλη της κυβέρνησης . Οι αυστηρές συναλλακτικές υποχρεώσεις που βαρύνουν τον τύπο κατά τη δημοσίευση πραγματικών περιστατικών που θίγουν την τιμή , δεν τίθενται κατά τον ίδιο τρόπο όταν πρόκειται για θέματα γενικού ενδιαφέροντος . Όταν δεν υπάρχει σκοπός προσβολής της προσωπικότητας δεν παραβιάζεται η αρχή του σεβασμού της προσωπικότητας τρίτων . Οξεία κριτική δε συνιστά δίχως άλλο εξύβριση ή δυσφήμιση . Όσο πιο προσκολλημένη είναι η κριτική σε συγκεκριμένα πραγματικά περιστατικά , τόσο πιο δυνατή είναι η ένδειξη ότι ο συντάκτης σκόπευε στην ενημέρωση του κοινού και όχι στην προσβολή του θιγομένου . Ιδιαίτερη περίπτωση είναι η πολιτική αντιπαράθεση στο πλαίσιο της οποίας ακόμη και οξείες εκφράσεις εν αμφιβολία δεν έχουν ως στόχο το πρόσωπο και δεν συνιστούν προσβολή της προσωπικότητας .

vi . Θεμελίωση της υποχρέωσης σεβασμού της προσωπικότητας και της ιδιωτικής σφαίρας 81

Η υποχρέωση σεβασμού της προσωπικότητας και της ιδιωτικής σφαίρας θεμελιώνεται κυρίως

- α) στα α. 2 παρ. 1 , 5 παρ. 1 , 7 παρ. 2 , 9 , 19 και 93 παρ 2 του Συντάγματος ,
- β) στα α. 57 , 58 , 59 , 60 , 914 , 919 και 920 Α. Κ. ,
- γ) στα α. 329 παρ. 1 και 330 Κ. Π. Δ. ,
- δ) στα α. 361ως 367, 369 , 370 και 370 Α Π. Κ. ,
- ε) στη Σύμβαση της Ρώμης α. 8 και 10 ,
- στ) στα α. 281 και 288 Α. Κ. ,
- ζ) στο ν. 2472/1997 , α. 7 ,
- η) στο ν. 2462/1997 , α. 17 , (περί κυρώσεως του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα ,
- θ) στο ν. 2690/1999 , α. 5 παρ. 3 . 82

vii . α. 14 του Συντάγματος : " ...τηρώντας τους νόμους του Κράτους "

α. 14 : " Καθένας μπορεί να εκφράζει και να διαδίδει προφορικά , γραπτά και δια του τύπου τους στοχασμούς του τηρώντας τους νόμους του Κράτους ." Η έκφραση αυτή σημαίνει ότι , η ελευθερία έκφρασης δεν μπορεί να υπαχθεί σε γενικό περιορισμό ως προς ορισμένη εκδήλωση της (π. χ. απαγορεύεται η έκφραση γνώμης επί ορισμένου θέματος = αντισυνταγματικό) 83 , τελεί όμως υπό την επιφύλαξη του νόμου , δηλαδή εννοούνται εδώ οι γενικοί νόμοι 84 . Τέτοιοι δεν είναι όσοι προσπαθούν να παρεμποδίσουν την έκφραση γνώμης , ιδέας ή τον έλεγχο των πράξεων ή παραλείψουν κρατικών οργάνων στην άσκηση των καθηκόντων τους , γιατί αυτοί θα παραβίαζαν το α. 14 . Είναι όσοι αποβλέπουν στην προστασία του ατόμου ή του κοινωνικού συνόλου από την "καταχρηστική" άσκηση του δικαιώματος ελεύθερης έκφρασης γνώμης ή διάδοσης πληροφοριών 85 . Στην παραπάνω έννοια των " νόμων του Κράτους " περιλαμβάνονται και οι ουσιαστικοί νόμοι 86 . Ένας πρώτος περιορισμός υπάρχει στον Π. Κ. (α. 361 επ.)87 , όπου προβλέπονται και τιμωρούνται τα εγκλήματα κατά της τιμής . Αυτός είναι αυτονόητος γιατί στο α. 5 παρ. 2 του Συντάγματος επιτάσσεται η απόλυτη προστασία της τιμής όλων όσων βρίσκονται στην επικράτεια , πάντα όμως με την ανάγκη εναρμόνισης της προστασίας αυτής και του δικαιώματος άσκησης κριτικής . Λιγότερο αυτονόητη είναι η θωράκιση της δημόσιας εξουσίας εναντίον προσβολών της που συντελούνται με λόγο κι όχι με έργο . Στην περίπτωση αυτή το προστατευόμενο αγαθό είναι δυσδιάκριτο αλλά και λόγω της έμφυτης αντιπαράθεσης και αντιδικίας που υπάρχει στην πολιτική , είναι εύκολη η διολίσθηση σε αυταρχικές πρακτικές φίμωσης της πολιτικής και κοινωνικής αμφισβήτησης . Το ενδεχόμενο αυτό άφηνε ανοικτό το α. 181 παρ. 1 Π. Κ.(... " τιμωρείται , όστις δημοσίως περιυβρίζει αρχήν δημοσίαν ") . Η νομολογία των ποινικών δικαστηρίων όμως , πάγια δεχόταν τη συνταγματικότητα της διάταξης αυτής αλλά και την εφαρμογή συχνά έτσι ώστε να δικαιώνονται οι παραπάνω φόβοι . Ευτυχώς ο νομοθέτης κατήργησε το αδίκημα αυτό με το ν. 2172 /1993 . Αντίστοιχα ζητήματα θα μπορούσαν να τεθούν με το α. 191 Π. Κ. (διασπορά ψευδών ειδήσεων) , αλλά αυτό δεν επιβεβαιώνεται από την σπάνια εφαρμογή του , παρόλο που κι εδώ η νομολογία καταφάσκει τη συνταγματικότητα της διάταξης 88 . Περιορισμοί στην ελευθερία της έκφρασης γίνεται δεκτό ότι μπορούν να επιβληθούν και για λόγους προστασίας του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος , της υγείας ή της ξένης ιδιοκτησίας . Είναι συνεπώς συνταγματική η απαγόρευση αναγραφής λέξεων ή φράσεων ή παραστάσεων ή συμβόλων σε τοίχους ή άλλες επιφάνειες ιστορικών ιδίως μνημείων , δημοσίων κτιρίων , νών και κτιρίων που δεν ανήκουν στην ιδιοκτησία όποιου γράφει τα παραπάνω . 89 Αντίθετα , καταφανώς αντισυνταγματική ήταν η χρονολογούμενη από την εμφυλιοπολεμική περίοδο (α. ν. 942/1946) γενική απαγόρευση μα απειλή κυρώσεων , της αναγραφής σε κάθε προστό στο κοινό μέρος , συνθημάτων , λέξεων , φράσεων ή παραστάσεων δηλωτικών πολιτικών

αντιλήψεων ή τοιχοκόλλησης εντύπων παρομοίου περιεχομένου . Το ίδιο ισχύει , σήμερα , για την απαγόρευση δημόσιας εμφάνισης με στολές , σήματα ή διακριτικά δηλωτικά συμμετοχής σε πολιτική οργάνωση ή πολιτικής ιδεολογίας . Τέτοιου είδους απαγορεύσεις (ο α. ν. 942/1946 καταργήθηκε μόλις το 1982) , στην ουσία αναιρούν το δικαίωμα ελεύθερης έκφρασης , χωρίς μάλιστα να εξυπηρετούν κανένα άλλο συνταγματικό δικαίωμα .

Ο " κατευνασμός των πολιτικών παθών " , δηλαδή η καταστολή της αμφισβήτησης της πολιτικής εξουσίας , δεν παράσχει δικαιολογητικό έρεισμα για περιορισμούς της ελευθερίας έκφρασης σε περίοδο πολιτικής και πολιτειακής ομαλότητας , αλλιώς υποβαθμίζεται η ελευθερία αυτή σε ελευθερία των σιωπούντων κι έτσι φαλκιδεύεται το δημοκρατικό πολίτευμα . Γι' αυτό δεν είναι ορθή η άποψη ότι δεν επιτρέπεται και δεν προστατεύεται η έκφραση και διάδοση πολιτικών ιδεών αντίθετων προς τις αρχές , έστω και τις θεμελιώδεις , του ίδιου του Συντάγματος . Εκείνο που απαγορεύεται είναι η βίαιη κατάλυση του .

Οι γενικές απαγορεύσεις της έκφρασης είναι αντισυνταγματικές , γιατί έτσι δεν τίθενται απλά περιορισμοί άσκησης , αλλά αφαιρείται τελείως το δικαίωμα . Π. χ. το α. 36 του ν. 75/1975 , στο οποίο απαγορεύεται η κρίση με κάθε τρόπο από αθλητές , προπονητές και μέλη διοικητικών συμβουλίων αθλητικών σωματείων για τα πρόσωπα των διαιτητών ή τη διαιτησία τους ή κατά των αποφάσεων του Ανώτατου Συμβουλίου Επίλυσης Αθλητικών Διαφορών .

viii . Η ελευθερία της έκφρασης για ιδιαίτερες κατηγορίες προσώπων

Έχει κριθεί ότι στην άσκηση του δικαιώματος του α. 14 για τους στρατιωτικούς , πολιτικούς , δημοσίους υπαλλήλους και αστυνομικούς , εφαρμόζονται όχι μόνο οι γενικοί περιορισμοί αλλά και ειδικότεροι . Αυτοί όμως , πρέπει να δικαιολογούνται από τη φύση της συγκεκριμένης σχέσης και να μην αναιρούν στην ουσία το δικαίωμα της ελεύθερης έκφρασης . Ανεπίτρεπτο περιορισμό συνιστά η εξάρτηση της άσκησης του δικαιώματος από προηγούμενη άδεια της προϊστάμενης αρχής .

Η διατύπωση αντίθετης γνώμης από τον υπάλληλο από εκείνης του προϊσταμένου του , εφόσον χαρακτηρίζεται από αντικειμενικότητα , δε μπορεί να θεμελιώσει πειθαρχικό παράπτωμα . Αν η γνώμη όμως , διατυπωνόταν με οξύ ύφος και με μορφή αντιδικίας προς τη δημόσια αρχή τότε , η κριτική αυτή θα ήταν ανεπίτρεπτη . Επίσης , ο υπάλληλος δε μπορεί να χρησιμοποιεί τη θέση του για να διαδίδει τις ιδέες του ή να επηρεάζει από τις πολιτικές πεποιθήσεις του ίδιου ή των ενδιαφερομένων κατά την υπηρεσιακή ρύθμιση των υποθέσεων τους και οφείλει ιεραρχική υποταγή στην κυβέρνηση . 90 Απ' την άλλη , όταν βρίσκεται εκτός υπηρεσίας μπορεί να εκφράζεται ελεύθερα , σεβόμενος όμως την υποχρέωση διακριτικότητας απέναντι στους άλλους και το κράτος που προκύπτει από την ιδιότητα του . Το α. 18 του ν. 1735/1987 σε αρμονία προς τις συνταγματικές επιταγές , αναγνωρίζει την ελευθερία έκφρασης των πολιτικών , φιλοσοφικών και θρησκευτικών πεποιθήσεων των δημοσίων υπαλλήλων , αρκεί να μην τις διαδίδουν κατά την άσκηση των καθηκόντων τους ή χρησιμοποιώντας την ιδιότητα τους .91

Ακόμη , το α. 29 παρ. 3 του Συντάγματος θεσπίζει περιορισμούς στην ελευθερία της έκφρασης για δικαστικούς λειτουργούς , στρατιωτικούς , υπαλλήλους των σωμάτων ασφαλείας και (πολιτικούς) δημοσίους υπαλλήλους . Αυτή είναι μια εξαίρεση από τα α. 14 και 29 παρ. 1 του Σ. και πρέπει να ερμηνεύεται στενά . Ο δικαιολογητικός λόγος αυτής συναρτάται με την αρχή της πολιτικής αμεροληψίας στη λειτουργία της δημόσιας υπηρεσίας .

Αυτό δε σημαίνει πάλι , πλήρη αποχή αυτών των προσώπων από κάθε είδους πολιτική δράση .

Όσον αφορά τους δικαστικούς λειτουργούς , το α. 91 παρ. 5 του ν. 1756/1988 (όπως τροποποιήθηκε με το α. 14 παρ. 3 του ν. 1868/1989) , ορίζει ότι δεν αποτελεί πειθαρχικό παράπτωμα η έκφραση γνώμης δημοσίων και εκτός αν σκοπεύει στη μείωση του κύρους της δικαιοσύνης ή γίνεται υπέρ ορισμένου κόμματος ή άλλης ορισμένης πολιτικής οργάνωσης . 92 Φυσικά , το ίδιο ισχύει και για τις εκδηλώσεις κατά κόμματος . Ως προς τους στρατιωτικούς , το Σ. τ. Ε. είχε κρίνει ότι είναι αντισυνταγματική η απαγόρευση έστω και απλής κατοχής και ανάγνωσης στις μονάδες πολιτικών εντύπων και εκδόσεων που μπορεί να κλονίσουν την πειθαρχία ή έχουν αντιστρατιωτικό περιεχόμενο . 93 Αργότερα όμως , δέχτηκε ότι είναι θεμιτή η απαγόρευση εισαγωγής στις μονάδες εντύπων τέτοιου περιεχομένου .94,95

ix . Όρια του δικαιώματος της προσωπικότητας

Στη σφαίρα του δικαιώματος της προσωπικότητας υπάγονται πολλά επιμέρους έννομα αγαθά . Τυπικό αντικείμενο προστασίας αποτελούν οι εκφάνσεις της προσωπικότητας που δεν είναι δυνατό ν' αποσπασθούν από το φορέα τους είτε διότι γεννιέται με αυτές , είτε διότι αποκτώνται κατά τη διάρκεια της ζωής του , καθώς και δικαιώματα τα οποία είναι μεν δυνατό ν' αποσπασθούν , θεωρούνται όμως άμεσα συνδεδεμένα με τον φορέα τους . Σ' αυτήν όμως την περίπτωση γεννιέται το ερώτημα ποια αγαθά του εξωτερικού κόσμου συνδέονται με τον άνθρωπο με τέτοια αξιολογική σχέση , ώστε οι παράνομες επενέργειες επ' αυτών να συνιστούν προσβολή της προσωπικότητας του συγκεκριμένου ατόμου .

Σύμφωνα με τον ορισμό του Kant 96,97 το ιδιωτικό δικαίωμα ταυτίζεται προς το *meum juris* το οποίο συνδέεται τόσο στενά με το υποκείμενο , ώστε η άσκηση του δικαιώματος από τρίτο , χωρίς τη θέληση του φορέα , να συνιστά προσβολή . Ιδιωτικό δικαίωμα , κατά την άποψη αυτή , είναι το προσήκον σε κάθε άνθρωπο , η προσβολή του οποίου συνιστά και προσβολή της προσωπικότητας του φορέα .

Λόγω των δυσχερειών καθορισμού του περιεχομένου της προσωπικότητας , διατυπώθηκε από τη γερμανική θεωρία και νομολογία η θεωρία των σφαιρών της προσωπικότητας . Σύμφωνα μ' αυτήν , αντικείμενο έννομης προστασίας συνιστούν τρεις σφαίρες της ανθρώπινης προσωπικότητας : η ατομική , η ιδιωτική και η απόρρητη ή μυστική σφαίρα . Τα ακριβή όρια αυτών καθορίζονται *in concreto* .98

Ο ίδιος ο φορέας του δικαιώματος της προσωπικότητας καθορίζει την έκταση της αξίωσης σεβασμού αυτού . Σ' αυτόν επαφίεται η περιχάρση της κοινωνικής του παρουσίας . Αυτή η εξουσία αυτό-προσδιορισμού των ορίων της προσωπικότητας βασίζεται στην ίδια σκέψη με τη συνταγματική κατοχύρωση της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας : ότι κάθε άνθρωπος είναι ελεύθερος να κρίνει ποιες πτυχές της προσωπικότητας του θ'

αποκαλύπτει στους τρίτους , να επιλέγει την εικόνα με την οποία θα εμφανιστεί στον κοινωνικό του περίγυρο , να αποφασίζει πότε προσβάλλεται η προσωπικότητα του .

Βέβαια η εξουσία αυτή του ατόμου δεν είναι απεριόριστη . Ο φορέας του δικαιώματος οφείλει ν' ανέχεται παρεμβάσεις που συνδέονται με τον τρόπο ζωής που ο ίδιος έχει επιλέξει . Όποιος μετέχει π. χ. σε μια δημόσια εκδήλωση ή παρακολουθεί έναν ποδοσφαιρικό αγώνα , αποδέχεται την εκ μέρους τρίτων παρακολούθηση του ή τη λήψη φωτογραφιών ή τη μαγνητοσκόπηση του . Όποιος επιλέγει την διακεκριμένη παρουσία στην κοινωνική σφαίρα , που μπορεί να δικαιολογήσει το ενδιαφέρον του κοινού για τον ίδιο , πρέπει να υπολογίζει ότι μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο σχολίων και να το ανεχτεί . Το ίδιο ισχύει για τα πρόσωπα που ασκούν δημόσιο λειτουργήμα ή ασχολούνται με την πολιτική ή είναι τα λεγόμενα πρόσωπα της σύγχρονης ιστορίας . Πρόσωπα που ασκούν δημόσιο λειτουργήμα είναι αυτά στα οποία έχει ανατεθεί νόμιμα η άσκηση κάποιων υπηρεσιών δημόσιας , δημοτικής , κοινοτικής ή νομικού προσώπου δημοσίου δικαίου . Πολιτικοί είναι όσοι ασχολούνται με την πολιτική και ασκούν , άσκησαν ή επιδιώκουν ν' ασκήσουν πολιτικό αξίωμα . Πρόσωπα της σύγχρονης ιστορίας είναι τα πρόσωπα απόλυτης επικαιρότητας που ενδιαφέρουν εν γένει το κοινό και τα πρόσωπα σχετικής επικαιρότητας που απασχολούν την κοινή γνώμη εν όψει ενός έκτακτου γεγονότος .99

7. Ελευθεροτυπία και ιδιωτικός βίος

Κατά τα τελευταία χρόνια ο τύπος και τα λοιπά μέσα ενημέρωσης πραγματοποίησαν σημαντικές προόδους στον πνευματικό τομέα . Αυτές σε συνδυασμό με το φαινόμενο της " ανόδου των μαζών " , δηλαδή της εισδοχής στην κοινωνική ζωή μεγάλων μαζών του πληθυσμού , που διακατέχονται από μια έντονη περιέργεια για τον ιδιωτικό βίο των προσώπων της επικαιρότητας , είχαν ως συνέπειες αφενός την ενίσχυση της τάσης μιας μερίδας του τύπου να εκμεταλλευτεί την περιέργεια αυτή για κερδοσκοπικούς σκοπούς και αφετέρου , την εμφάνιση νέων επαγγελματικών ομάδων με βιοποριστικό έργο την παρακολούθηση της δημόσιας και ιδιωτικής ζωής κάποιων ανθρώπων και την προσφορά στο κοινό όλων των πληροφοριών που θα καλύψουν την περιέργεια του .

Έτσι , δημιουργήθηκε ένα νέο νομικό πρόβλημα , που έρχεται στο προσκήνιο όταν ο τύπος και τα υπόλοιπα μέσα ενημέρωσης φέρνουν στη δημοσιότητα πληροφορίες για την ιδιωτική ζωή των ατόμων , που κατά κρατούσα άποψη , ανήκουν στη σφαίρα του απορρήτου . 100

Η σημασία του τύπου για τη λειτουργία των δημοκρατικών θεσμών παραμένει κεφαλαιώδης , όμως δεν πρέπει να παραγνωρίζεται ότι η πολύ μεγάλη δυνατότητα του να εισδύει στο ιδιωτικό απόρρητο , χάρη στην ηλεκτρονική σάρωση και επεξεργασία πληροφοριών που συνιστούν τη σύγχρονη ειδησεογραφία , εμπεριέχει αυξημένους κινδύνους για το ατομικό απόρρητο . Εκείνο που βαραίνει υπέρ της ελευθεροτυπίας είναι η ανωτερότητα του κοινωνικού συμφέροντος πληροφόρησης που εξυπηρετεί , καθιστώντας θεμιτή τη μεταστοιχείωση του ιδιωτικού σε δημόσιο . 101

Δεν θ' ασχοληθούμε παραπάνω με την παραβίαση του ιδιωτικού βίου από τον τύπο γιατί , όπως έχει ήδη γίνει λόγος , αυτή γίνεται με τη διεξαγωγή της δημοσιογραφικής έρευνας , ακόμα κι αν δεν υπάρξει δημοσίευση της "ειδήσεως " . Δηλαδή και μόνο που κάποιος δημοσιογράφος αναζητά πληροφορίες για την ιδιωτική ζωή ενός προσώπου , έχει εισβάλλει στην ιδιωτική του σφαίρα .

Οπότε το θέμα αυτό δεν έχει και τόσο ενδιαφέρον για την προσβολή της προσωπικότητας μέσω της δια του τύπου κριτικής , γιατί αυτή συνίσταται στην προσβολή λόγω κάποιου δημοσιεύματος που εμπεριέχει αρνητική κριτική . Βέβαια , μπορεί ν' ασκηθεί κριτική στον τρόπο ζωής ενός προσώπου κι έτσι να προσβληθεί το δικαίωμα της προσωπικότητας του , όμως και πάλι αυτό διακρίνεται απ' την εισβολή του δημοσιογράφου στην ιδιωτική του σφαίρα για να εξαγει πληροφορίες .

8. Υποχρέωση επανόρθωσης

α. Στο Σύνταγμα και τους νόμους

Στο α. 14 παρ. 5 του Συντάγματος προβλέπεται το κατασταλτικό μέτρο της επανόρθωσης ανακριβών δημοσιευμάτων ή εκπομπών . Η διάταξη αυτή αναθεωρήθηκε το 2001, χωρίς όμως στην ουσία να αλλάξει κάτι 102 . Ο σχετικός νόμος δεν επιτρέπεται να καταργηθεί από τον κοινό νομοθέτη χωρίς αντικατάσταση του από διατάξεις ισοδύναμου αποτελέσματος , γιατί τότε θα είχαμε ασυδοσία του τύπου . Ο ν. 1178/1981 , όπως τροποποιήθηκε με το α. 32 του ν. 1941/1991 , προβλέπει την πλήρη αποζημίωση εκείνου που θίχτηκε η τιμή ή η υπόληψη , καθώς και δυνατότητα να διαταγής δημοσίευσης περίληψης της σχετικής δικαστικής απόφασης στην ίδια θέση της εφημερίδας . 103

Εάν το δημοσίευμα προσβάλλει την προσωπικότητα , επιβάλλεται η επανόρθωση από τις Α. Κ. 57 και 59 . Η αξίωση επανόρθωσης ικανοποιείται και μέσω των διατάξεων του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας για προσωρινή ρύθμιση της κατάστασης και ειδικότερα μέσω του α. 732 . Η επανόρθωση είναι δυνατή στο πλαίσιο της παροχής προσωρινής δικαστικής προστασίας , με καταδίκη του προσβάλλοντος σε αυτοπρόσωπη θετική ενέργεια . Με το ν. 1730/1987 και στη συνέχεια με το ν. 1866/1989 , η υποχρέωση επανόρθωσης επεκτάθηκε στα κρατικά και ιδιωτικά ραδιοτηλεοπτικά μέσα . Τα ανάλογα άρθρα αντικαταστάθηκαν με το ν. 2328/1995 , που ρύθμισε με ενιαίο τρόπο το δικαίωμα επανόρθωσης στα ηλεκτρονικά μέσα ενημέρωσης . 104

β. Στον κώδικα δεοντολογίας της Ε.Σ.Η.Ε.Α.

Στο α. 1β του κώδικα , ρυθμίζεται στο επίπεδο της επαγγελματικής δεοντολογίας το " δικαίωμα επανόρθωσης " , το οποίο βρίσκεται τη συνταγματική του αναφορά στο α. 14 παρ. 5 του Σ. και τη νομοθετική του συγκεκριμενοποίηση στον α. ν. 1092/1938 (περί τύπου) και στο ν. 2328/1995 . Το α. 1β ορίζει : " Να επανορθώσει χωρίς χρονοτριβή με ανάλογη παρουσίαση και ενδεδειγμένο τονισμό , ανακριβείς πληροφορίες και ψευδείς ισχυρισμούς , που προσβάλλουν την τιμή και την υπόληψη του πολίτη και του ανθρώπου και να δημοσιεύει ή μεταδίδει την αντίθετη άποψη , χωρίς , αναγκαστικά ανταπάντηση, η οποία θα τον έθετε σε

προνομιακή θέση έναντι του θιγόμενου " .

Στο δικαίωμα επανόρθωσης των πολιτών αντιστοιχεί η ανάλογη υποχρέωση των δημοσιογράφων που θεσπίζεται επίσης στο α. 1στ . Το δικαίωμα των πολιτών έχει ως θεμέλιο το ατομικό συμφέρον του υποκειμένου , όπως προκύπτει από τις προϋποθέσεις του καθήκοντος αυτού , που είναι η " μετάδοση ανακριβών πληροφοριών και ψευδών ισχυρισμών , που προσβάλλουν την τιμή και την υπόληψη του ανθρώπου και του πολίτη " . Ωστόσο , η κοινωνική διάσταση του δικαιώματος αυτού , δηλαδή η λειτουργία του και προς όφελος των αποδεκτών της πληροφόρησης , είναι παρούσα σε κάποιο μέτρο και στο α. 1στ του κώδικα , αν θεωρηθεί ότι το αναγνωριζόμενο στη διάταξη αυτή δικαίωμα επανόρθωσης εξαρτάται αποκλειστικά από την υποκειμενική εκτίμηση του ενδιαφερομένου σχετικά με την ανακρίβεια ή την αναλήθεια της είδησης που τον αφορά και την προσβολή της τιμής και της υπόληψης του , ερμηνεία που διευρύνει τις δυνατότητες πρόσβασης του στο μέσο και τις πληροφοριακές ευκαιρίες των πολιτών .

Επίσης , η διάταξη του α. 1στ του κώδικα , δε θεσπίζει μόνο υποχρέωση επανόρθωσης κατόπιν υποβολής σχετικού αιτήματος από τον πολίτη , αλλά και αυθόρμητης επανόρθωσης με πρωτοβουλία του ίδιου του δημοσιογράφου , εάν βεβαιωθεί με άλλο τρόπο η ανακρίβεια της πληροφόρησης . Από το α. 1στ του κώδικα προκύπτει ότι δεν είναι επανορθώσιμο το σχόλιο του δημοσιογράφου για τα γεγονότα της είδησης , τουλάχιστον όταν δεν κομίζει νέα πληροφοριακά στοιχεία , επιδεκτικά διαφορετικής εκδοχής . Σίγουρα , μια γενική υποχρέωση μετάδοσης της αντίθετης άποψης απέναντι στις γνώμες ή την κριτική του δημοσιογράφου , θα δημιουργούσε σοβαρά εμπόδια στην ελευθερία της δημοσιογραφικής έκφρασης . Θα ήταν όμως σκόπιμο , να αναγνωρίζεται στους προσβληθέντες δικαίωμα ανταπάντησης σε περίπτωση δριμείας κριτικής σε βάρος τους .

Σ Υ Μ Π Ε Ρ Α Σ Μ Α

Η ελευθερία του τύπου αποτελεί πραγμάτωση της ουσίας της δημοκρατίας , γιατί μέσω αυτής ασκείται η ελευθερία της έκφρασης , δηλαδή η δυνατότητα του καθενός να διατυπώνει τις σκέψεις του και να διαδίδει ελεύθερα τους στοχασμούς του . Έτσι , διατυπώνεται κριτική για πρόσωπα και γεγονότα και υλοποιείται η ανάγκη για ύπαρξη πολυφωνίας .

" Η ελευθερία του ενός σταματά εκεί όπου αρχίζει η ελευθερία του άλλου " . Άρα και η ελευθερία της έκφρασης χρήζει οριοθέτησης , με σκοπό την προστασία άλλων δικαιωμάτων εξίσου σημαντικών που μπορεί να θιγούνται από την άσκηση της . Τέτοιο δικαίωμα είναι αυτό της προσωπικότητας , η προστασία της οποίας αποτελεί για το άτομο μέσο διαφύλαξης της ακεραιότητας του απ' τους κινδύνους που ενυπάρχουν στην κοινωνική συμβίωση . Η άσκηση κριτικής συνιστά προσβολή της προσωπικότητας του ατόμου όταν υπερβαίνονται τα όρια της . Ποια είναι όμως τα όρια αυτά και πως καθορίζονται ;

Συγκεκριμένη απάντηση δεν μπορεί να δοθεί . Η κρίση για το εάν υπερβαίνονται τα όρια θα γίνει με αξιολογικά κριτήρια σε κάθε περίπτωση ξεχωριστά . Οδηγός σ' αυτήν την προσπάθεια θα' ναι το ότι η κριτική αποτελεί μεν θεμιτή άσκηση της ελευθερίας έκφρασης , πρέπει όμως να γίνεται πάντα με γνώμονα το σεβασμό της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας , γιατί στο βωμό της ελευθερίας του τύπου δεν πρέπει να θυσιάζεται η τιμή και η υπόληψη του ατόμου .

Συνεπώς , η οριοθέτηση των δυο δικαιωμάτων θα προκύπτει από την εξέταση των συγκεκριμένων συνθηκών και περιστάσεων , ώστε ο εφαρμοστής του δικαίου ν' αποφαινεται in concreto για το εάν υπάρχει προσβολή της προσωπικότητας του ατόμου από την κριτική που του ασκήθηκε .